

Ազգ

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Իսրայելը շնորհավորել է Ադրբեջանի «ամբողջական» հաղթանակը

Վերջինս այն կերպ 2020-ին՝ թիկունքում ունենալով Թուրքիայի, իր, իսլամիս վարձկանների, ապա 2022-23-ին՝ դրանց գումարվեց Ռուսաստանի աջակցությունը: Ադրբեջանը իր հաղթանակը ներկայացնում է՝ որդես արդարության, միջազգային իրավունքի վերականգնման օր: Եթե արժանում են, կան դեռ արժանում են թաղել միջազգային իրավունքը, ինչն էլ չանի... Ամերիկայում գործող «Ադրբեջանի հրեաների համագումարը» նոյեմբերի 8-ին հայկական Շուշին գրավելու Ադրբեջանի հաղթանակի առթիվ մի քանիստ է հրատարակել՝ հիշատակելով 1992-ի մայիսի 8-ին Շուշիում զոհված հրեա, Ադրբեջանի ազգային հերոս Ալբերտ Ադարունովին: Միակ հրեան է, որի անունն անընդհատ քաղաքում էր բաժնում, բայց այժմ վախ ունի իսլամական աշխարհից եւ նախկինում ԱՄՆ-ում, այժմ Բեռլինում դաժանաբար իր դեսպանի միջոցով հուժկո է, որ հրեաները նրա մասին հիշեցնեն: Բաժնում երկու ոտով է թակարդն ընկնելու: ԱՆԱՅԻՏ ՀՈՎԱՏԵԹՅԱՆ

Օրերի շեջ

Կարենուրը պահանջատերի մեր դիրքերը չգիջելն է

Թվում է Վերջին դասասանի օրերը մոտեցել են: Նախորդ քաղաք իրար հետեւից, ձայն-ձայնի սլած՝ զոջումի, ախոսանքի, ներողության դաժանական ու կիսադաժանական խոսքեր արժանանեցին Մեծ Բրիտանիայի թագավորը, Գերմանիայի նախագահը, Հոլանդիայի վարչապետը, նույնիսկ՝ Անգլիկան եկեղեցու ղեկավարը՝ Քենթերբերիի արքեպիսկոպոսը: Ինքնախաբանական խոստովանություններ՝ անցյալում իրենց նվաճած ու գաղութացրած երկրներում բնիկ ժողովուրդների նկատմամբ կատարած ցեղասպանական արարների, խտրական եւ ռասիսական փառաբանության, մարդկանց ստրկացման, ստրուկների վաճառքի, նրանց ստրկողական եւ անհասույց աշխատանքի ենթարկելու, սանջելու, նվաստացնելու, բռնաբարելու մասին:

Առաջին մեղայականը հնչեց Եվրոպայի ամենաավանդադատի ղեկավարի՝ Մեծ Բրիտանիայի **Չարլզ** թագավորի շուրթերից, նախորդ երկու քաղաքի օրը, Նայրոբիում (Քենիա): Նա ընդունեց, որ իր երկիրը «նողկալի եւ անարդարանալի բռնություններ է ի գործ դրել ֆեմիացիների նկատմամբ» բռնաբարության դեմ նրանց երկարատեւ դաժանի ընթացքում: Թագավորը ներողություն չխնդրեց թեւեւ, բայց հասկացվեց, որ այդ գործառույթը թողնում է բրիտանական կառավարության վրա:

Երկրորդ խոստովանությունը արձանագրվեց Գերմանիայի հանրապետության նախագահ Շայնմայերի կողմից, Տանգանիայի մայրաքաղաք Դար աս Սալամի թանգարանում, մամլո ասուլիսի ընթացքում: Գերմանացին հասկապես առանձնացրեց 1906 թ.ին Սոմալի փառաբան, Մաթի-Մաթի բնակավայրում, գաղութարարների դեմ բնիկների ընթրոսությունը, որը ձմեռելու համար գերմանացի սղանել էին շուրջ 600 հազար մարդ, այդ թվում՝ երեխաներ ու կանայք: Շայնմայերն իր ելույթում ասաց. «Կուզենայի ձեր ներողամտությունը հայցել գերմանացիների կողմից ձեր նախահայրերի նկատմամբ կատարվածի համար»: Նա խոստացավ այդ եւ այլ՝ ջարդարարական վկայությունները հետք սանել Գերմանիա՝ «որդեսգի իմ երկրում ավելի շատ մարդիկ իմանան դրանց մասին», ասաց նա:

Իմ կարծիքով՝ ավելորդ աշխատանք: Քանզի ընթացիկ սարվա հուլիսի 1-ից, որը 162-րդ տարեդարձն էր Եմանսիդացիայի ակտի եւ 150-ամյակը աշխարհում ստրկասիրության արգելմանը, Եվրոպացի եւ նախկին գաղութացված երկրների հասարակագետները բառեր ու որակումներ չեն խնայում մարդկանց իրազեկելու համար գաղութարար երկրների կողմից կատարված եղեռնագործությունների մասին՝ հարստահարումներից մինչեւ բանբակի, սուրճի, շաքարեղեգների, ծխախոտի դաժանացիաներում ստրուկներին բռնի աշխատեցնելը, մինչեւ՝ ուղեկցող ցեղասպանական արարներ: Արդեն բարձրաձայնվում են փոխհասուցում թալու դաժանություններ եւ խոստումներ:

Այդ երկրների շարքում այժմ, շատերի համար անակնկալորեն, Եվրոպայի ամենահարուստ ու բարգավաճ, այսօր կոչված՝ «Ոսկյա դարաշրջան» աղբյուր երկիրն է՝ Հոլանդիան: Պարզվում է, որ 17-19-րդ դարերում այս երկիրը ավելի քան 600000 աֆրիկյան ստրուկների է սեղանափոխել ու վաճառել «Նոր աշխարհում»՝ Ամերիկայում, եւ թրաֆիկինգի աստիճանում համարվում է առաջամարտիկ, իսկ այժմ դասարանվում է, ինչպես օրերս Հաագայում դեմի նախկին հոլանդական գաղութ Սուրինամ մեկնելուց առաջ հայտարարեց վարչապետ **Մարկ Ռուբր**, իր երկիրը դասարանական է, բացի ներողություն խնդրելուց, 200 միլիոն եվրո հասկացնել իրազեկման ծրագրերի (awareness projects) եւ 27 միլիոն՝ ստրկասիրության թանգարան ստեղծելու համար:

Դա նշանակում է, որ մեղայական գործընթացները նոր թափ են հավաքելու Եվրոպայում եւ այլուր, եւ ընդգրկելու են նախկին գաղութարար մյուս երկրները՝ Ֆրանսիան, Իտալիան, Պորտուգալիան, գուցե նաեւ Ռուսաստանը, որի՝ այսօր կոչված սիբիրյանական-աֆսորավայրային փառաբանությունը միլիոնավոր մարդկանց, այդ թվում հայերի ստրկացման յուրահասուկ դասաժանությունը էր Սիբիրի սառցադաշտային ծաղկեցնելու, հանրային հարստությունները շահագործելու: ➔3

Մեջդ վրեժ չունես, Տղան Առանց Արցախի ի՞նչ նոյեմբերիննայան փաստաթուղթ

ՄԱՐԻՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Այն ազգերը, հանրությունը կամ խմբերը, որոնք չեն կարողանում սովորել իրենց սխալներից, դասադասված են: Հանրահայտ ճանաչողությունը նայեմ մեր իրողություններով:

Նոյեմբեր 9-ին լրացավ Արցախյան երկրորդ դասարանի գիմնադրարի վերաբերյալ եռակողմ հայտարարության երրորդ տարեթիվը: Այդ հայտարարությամբ դրվեց հաջորդող անվերջ զիջողականության սկիզբը միայն: Նախ 44-օրյա դասարանի ժամանակ դարձվեց, որ տարիներով արվող երկրորդ հայտարարություններից հետո բոլոր մեծ խաղացողները թույլ սվեցին, ավելին՝ դասարանի ողջ ընթացքում իրենց լռությամբ խրախուսեցին հայկական դասարանները եւ հող նախադասարանները Արցախի հանձնման Արբեջանին: Եւ ապա դարձավ (զոնե ժողովրդի համար, քանի որ հայկական իշխանական բոլոր էլիտաներն ի սկզբանե իմացել են դա), որ Միսկի խումբ կոչված ակումբը, իր անդամ Ֆրանսիայով, Ռուսաստանով եւ ԱՄՆ-ով տարիներ շարունակ ոչ թե Արցախի հարցի լուծման խնդիր է դրած եղել բանակցություններում, այլ ակումբի անդամ դասարաններում:

մեր սնեսափառական շահերի համատեստում Արցախն Ադրբեջանին հանձնելու, որի եզրափակիչ ակտը եղավ սկյալ դաժան մի փառի օրական նախագահ Սամվել Շահրամանյանի հրամանագրով Արցախի Հանրապետության լուծարումն ու հանձնումը Ադրբեջանին: ➔4

Երկու աշխարհների տարբերությունը նկատելով՝ ԳԴՀ արտգործնախարար Բերբոքն այդուհանդերձ չվերանայեց չեզոք լինելու իր դիրքորոշումը

ԱՆԱՅԻՏ ՀՈՎԱՏԵԹՅԱՆ

Նոյեմբերի 3-ին՝ Երեւանում, 4-ին՝ Բաքվում տարածաշրջանային եզրափակած ԳԴՀ արտգործնախարար **Անալեյնա Բերբոք** երեւի գոհ է, որ վերջապես հաջողվեց իրականացնել այն՝ մոտավորապես երկու քաղաք ուսուցումով, քանի որ Իսրայել այնքան առավել հրատարակել էր համարել: Այդ ժամանակ էլ ստացել էր Բաքվի համաձայնությունը, իսկ ավելի վաղ, ինչպես իրազեկել էինք ժամանակին «Ազգ»-ում, նախընտրել էր մաս չկազմել Ֆրանսիայի իր դասարանից **Կասրին Կոլոնայի** Հայաստան այցին՝ շեշտադրելով Գերմանիայի չեզոքությունը: Արցախից բռնի սեղանաձեռնության մասին Բերբոքը բարձր ձայնով խոսեց ՄԱԿ-ի ամբիոնից, բայց այդ օրերին չեկավ Հայաստան, ոչ էլ ղեկավար, որ Արցախ գնա, ինչպես բազմիցս եղավ դասարանական մյուս վայրերում, երբ ռմբահարվում էր տարածքը Ուկրաինայում, Իսրայելում՝ ցույց տալով աղբյուրակցելու իր մարդկային գիծը:

Նույն տարածաշրջանում Հայաստանի եւ Ադրբեջանի

նի երկու՝ իրարից բոլորովին տարբեր աշխարհները, ինչպես ձեւակերպում են մեր գերմանացի գործընկերները, Բերբոքն եւ նրան ուղեկցող դասարաններին շատ բան հաղորդեցին: ՀՀ արտգործնախարարությունում հրավիրված ասուլիսում մեր ուսուցիչները առաջին հերթին գրավեց այն անբռնազրոս դաժանությունը, իր դասարանից **Արարատ Միզոյանին** դուրով դիմելու անմիջականությունը, որ դիվանագիտական արարողակարգը հարգելով նկատել էր թալու ԳԴՀ արտգործնախարարը՝ շեշտադրելով, թե նույն արժեքները դավանող երկրի արտգործնախարարությունում է: ➔3

Մեզդ վրեժ չունես, Տղաս

⇒1 Նոյեմբերին նյախ հայտարարությունից երեք ամիս հետո այդ հայտարարության բովանդակությունից բան չի մնացել, որովհետև չի մնացել բուն Արցախը: Չկան Արցախը, Լաչինի միջանցքը, ուրեմն գոյություն հայտարարությունը: Այդ դեպքում չեղած փաստաթղթի ինչ-որ կետերով Հայաստանով անցնող հաղորդումների բացման մասին ես խոսելը արևուրդ է այս պահին, չնայած սարածառջանի մեծ խաղացողները այդ կետը սահուն շեղափոխել են Հայաստանի պարտավորվող այսպես կոչված խաղաղության դաշտում: Խաղաղության խաչմերուկ անվանյալ, որի սրամարտությունը մեկն է՝ նույն մեթոդներով, փողոցաբլիթով եւ մահակով միաժամանակ, Հայաստանի հետ վարվել այնպես, ինչպես Արցախի հետ վարվեցին: Ու դու հաւասարակ ինքնիշխանության եւ մեր վերահսկողության ներքին, **Ձախարովան** էլ հաւաստելու է. «Կցանկանայի ուժադրություն հրավիրել, որ եռակողմ դաշտում կարողանա խաղաղության դաշտում տեղանքները համապատասխան՝ սրամարտության հաղորդակցության վերահսկումը Ադրբեջանի եւ Նախիջեանի Ինքնավար Հանրապետության միջև իրականացնելու են Ռուսաստանի ԱԴԾ սահմանադրական ծառայության մարմինները»: Ռուսական յոթ երգ, յոթն էլ մերի մասին: Որովհետև բռնակցումներ սեղանին խփելը չսովորեցին, որովհետև չասացին՝ Արցախը չէր դառնել որդես խաղաղադատ, ու այդ եռակողմ թուղթն ու եռակողմ վերահսկումն արդեն գոյություն չունեն, ուղիղ չեն մայել երեսներին ու ասել:

Արցախի կորուստն անհնար է մարտել, ներքին դրա մեղավորներին, հաշտվել այն վերադարձնելու անհնարինության հետ: Եթե որեւէ մեկը հույս ունի, որ կնոռացվեն կասարվածի մեղավորների անունները, կներվեն, խոսքը նաեւ Արցախն Ադրբեջանին հանձնած ներկա իշխանության մասին է, որի ղեկավարած դեռությունն իր սահմանադրությամբ Արցախի անվտանգության երաշխավորն էր, ադա խորադես սխալվում են: Պատասխանատվության դաժը վրա է հասնելու բոլորի՝ հավար:

Ուր են հասել նոյեմբերին նյախ հայտարարությունից ուղիղ երեք ամիս, եւ նոր իշխանության կառավարումից հինգ ամիս հետո, նկարագրենք այս օրերի մեր վիճակը: Նախ՝ ուր ենք մենք, թե սովորական կյանքով արդուն ենք, բայց ենք ձեռավորում, ճանադարհներ ենք կառուցում, շեղահանված արցախցիների խնդիրներն ենք փորձում լուծել, իսկ կյանքը ասիճանաբար հուն է մտնում. դա դատարան է: Խաղաղության խաչ-

մերուկ ենք գծում՝ սարածառջանում առկա դատարանի ֆունկցիոն. արևուրդի բարձրագույն ասիճան:

Իրականում մեր հասարակության ներքին խառնարանն այնքան էլ հանգիստ չէ, կան սարբեր գործընթացներ, որոնք արժե նկարագրել, որդեսը դաժակերացնենք հեռանկարը:

ա/ Ունենք հինգ ամիս բոլորած մի իշխանություն, որի վարկանիշը հավասար է փողոցային ավազանու վերջին ընտրությամբ սացված փեյին, այսինքն հանրության մի փամտկուսի լոյալ վերբերումն, ու հիմա նրա ընդունած ուղած ուրուում, կարելի է ասել, հանրության մեկ հինգերորդի աջակցությունը հազիվ էլ ունենա: Այնպես որ խաղաղության դաշտում առկա ասվածը, խորհրդային Հայաստանի սահմաններով, անկախների հանձնումով, այդպիսի փեյ ունեցող իշխանությամբ ընդունելը հավասարադր կլինի հանրության ներսում դրված ականի, որն ամեն դեպքում կարող է դառնալ: Չնայած որեւէ խաղաղության դաշտում առկա չի գտելու արդեն իսկ Հայաստանից ութ գյուղ ուղղանկուտս հարեւանին, ու խաղաղության դաշտում առկա այդ դատարանի կատարմամբ՝ ամրոցի բանալիներն ուղղակի թեմամուն փոխանցելու երեւոյթն է ունենալու, որից հետո ավելի վատ բաներ կսկսվեն:

բ/ Ունենք ընդդիմություն, որը չի վայելում լայն հանրության համակրանքը, ավելին՝ նրան հանրության սարբեր ցրանակներ մեղադրում են իշխանության հետ դատարանով խաղալու եւ հայ հանրության իրոք գործունակ հասկանալի կոնսոլիդացիայի ճանադարհը միասնաբար փակելու մեջ: Գիտակցում է դա ընդդիմությունը, թե ոչ՝ այլ հարց է, բայց որ ներկա ընդդիմությունն այս կոնֆիգուրացիայով այլեւս ի վիճակի չէ հանրության սրամարտություն գեներացնել, դա ակնհայտ է:

գ/ Զարմանալիորեն գոնե դատարանից հետո առաջ չեկան այն ցրանակներն ու առաջնորդները, որոնց կվսահեր հանրությունը, եւ որոնց մեր հանրությանը չէին դատարանի ոչ մեծ խաղացողները, ոչ փողատեր ցրանակները: Այսինքն՝ իրոք հայության ճակատագիր փոխելու դատարան, մեծ տերություններ ազդեցությունից գոնե մասամբ ազատ մարդիկ չեղան, որոնք կփոխեն ուրիշների սցենարները, կան գոնե այդ սցենարին հայկական բովանդակություն կհաղորդեն: Աշխարհում ամեն ինչ է փոխվում՝ նոր կոնսուրներ են գծագրվում փոքր դեռությունների հաշտվին, կառավարման ձեւերն ու միջոցները, փողոցային շեխնուրիներն են արդիականացվում՝ նոր աշխարհակարգին

Ադրբեջանի զինվորները Ասեփանակերում

ընդառաջ, մինչդեռ մերոնք անցած դարի շեխնուրիներ են կիրառում, որոնք սղառել են իրենց, բոլորի արգահասանքին արժանացել: Մեր գաղառամիտ էլիտային դեռ չի հասել աշխարհի կառավարման մոդելն արդիականացնելու մեծ մտադրությունը (անկախ նրանից, որ դա փոքր ժողովուրդների համար կյանքեր է արժեքում, բայց որը կատեցնել հնարավոր չէ), մերոնց մոտ ամեն ինչ դեռ հանգում է, ասենք, փեսային կամ որդուն իշխանության փոխանցման ներկայումս խոսանված շեխնուրիներին: Ընդամենը՝ իշխանությունն ու ընդդիմությունը միասնաբար, ձեռք-ձեռքի սղած են դա անում սովորաբար, այլադես **Լեւոն Քոչարյանին** ոչ նրան ձեռքակալելով ու փաշտելով իշխանությունը հերոս չէր սարքի ու հետ խորհրդարան ուղարկել՝ ԿԸԳ-ն ձեռը, դատարանները՝ ձեռը, ոստիկանությունը՝ ձեռը: Նոյնիսկ անգնե աչքի հավար է ակնհայտ, թե ընդդիմադիր եւ իշխանական դատարանում սարածառջանային ատեր ունեցող ուր գերտերություններն են խաղում Հայաստանի փողոցային դատարան, ինչ մղատակներ են հետադրում, դարգ է նաեւ, որ նրանց մղատակներն 99 տկոսով չեն կարող հանընկնել հայկական մղատակների հետ, անկախ այն բանից՝ նրանք սղառում են, թե ժղոսում, փողոցաբլիթ են սալիս (օրինակ՝ վարկեր ու դրամաշնորհներ), թե՛ ԱԴԾ միտին չմասնակցելու հավար Հայաստանի արդարադատացողականության մասին խոսով թափում սղառնալի փոխանցում:

Ակնհայտ է, այդպիսով, որ

դիտի ատումակենք չձեռակորել:

Հիմա, իհարկե, անկալում վիճակ է ողջ աշխարհում, հասկադես մեզ մեծ սարածում Խուրյել -Գազա բախումը կարող է մեծ կրակի վերածվել՝ մեզ համար անկանխատեսելի հետեւանմերով, Ասված չանի՝ Իրանը դառնա ռազմադատ: Այսինքն՝ մեզանից չկախված դատարաններ են ավելանում մեր ընդդիմադր բարդ վիճակին, որ մեծ վտանգ կկախի նաեւ Հայաստանի գլխին: Ամերիկասիրական բախումներ են անգամ Դեր էզ Ձորում, Միջերկրականում ամերիկյան ավիակիրներ են կանգնած, անգամ ԱՄՆ-Իրան ատումներ կան՝ արդյունքը դեռ դարգ չէ: Իրանի մախագահը կարող է Սաուդյան Արաբիայի հետ դաշտանակորվել՝ ընդդեմ Խուրյելի, Թուրքիայի սղատղական արսափն փողափականությունն էլ այդ բոլորի հետ է կադվում: Այնպես որ՝ ոչ ոք չգիտե, վաղն ինչպիսի դատարանություն կլինի այստղ, ինչ հետեւանք կունենա դա Հայաստանի, անգամ Արցախի համար: Հնարավոր է եւ վատթար շեխ ունենա, եւ հնարավորությունների դատարան բացվի, ու մեզանից հիմա ամենամեծ գոնությունն է դատարանը վտանգում: թե բա՝ վեկտոր փոխենք, գեներացումի ժամանակ ձի փոխելու մամա, ֆլանֆսան:

Մեք ատումակում ենք ներքին կարծատիղային ցուցդդիմականությունները, առաջ չենք մղում մեր ներքին ռատուրսի նոր դերակատարների, եւ ինչպես միտ՝ սղատում ենք, որ մեծ տերությունները մեր մեջին կանգնեն, մեր փոխարեն որոտումներ կայացնեն, անվերջ մեզ տեղավորում ենք Արեւմտեւ-Ռուսաստան հակադիր ընտրության կարծատիղ մեջ, չկարողանալով դուրս գալ ավանդական դատարանացումներից, այդպես ատումակելով մեր մղորությունների ցրանոսյը:

Արցախի վերաբերյալ մոտեցումներ հսակեցնող ծրագրեր չենք առաջարկում: Պատասխան չենք դատարանում Արցախը հանձնելու մեղավորներից ու անդադես, անսարբեր նայում ենք, թե ինչպես է Ասեփանակերում հոխոսում մեր հակառակորդը, զինվորական ատեր անում՝ նորմալ հայ մարդկանց սիրեն արյունելով, ինչպես է սղառնում հայերիս ու անդադես մնում, ինչպես է ատումակում նսած մնալ մեր Սեւ լճերի սարածում, ու մեք նրան դուրս չենք ատում, կան էլ գերի վերցնում՝ գոնե մեր գերիների հետ փոխանակելու հնար ստեղծելով: Որովհետեւ մեր արժանադատությունը գեներատու է եղել Արցախի կորուսով:

«Մեզդ վրեժ չունես, Տղաս», կատեր Հանս Մաթեոսյանը:

ԱՆԻ ՓԱՇԱՅԱՆ

Նյութական արժեքներից դեմոյի հոգեւորը

21-ը փոթորկուն, իրաւանքժ, բարդ, գերաբարձուն դար է, որտեղ դեմոյերն ու իրադարձությունները փոխվում են ամեն վայրկյան: Գրականություն եւ ամեն բնագավառ մուսֆ է գործում արհեստական բանականությունը: Թե նուր կարծիքի մոլորակը, ինչդիտի գարգացում կունենա գալիքը, դժվար կռահելի է: Գրականությունը հնարավորություն ունի արձագոյություն գիտատեխնիկական նվաճումները, երեսակայությանն առնչվող մտքի թռչանքները, որոնցով հարսանում է: Գրական մոր հերոսի մուսֆը միտք հետաքրքրական եւ սղասելի է:

2022 թվականին լույս տեսավ **Լիլիթ Նազարյանի «Նոր աշխարհ»** վիճակների եւ դասակարգման ժողովածու, որտեղ հերոսները գիտականներ են, բժիշկներ, երաժիշտներ, փիլիսոփաներ: Նրանք փորձում են փոխել մի աշխարհ, որը կանգնած է աշխարհափառական վիթխարի նորամուծությունների շեղմին: Նազարյանի հերոսները դասուս են օգնելու միմյանց, ընծայելու նվիրականը: Եվ այս ճանադարին գրական տեսուհի են իրականի եւ երեսակայականի երեսակումները, հեփաթին բնորոշ սարերը: Միակնթարթում մարդը կարող է անհետանալ, կամ հերոսներից մեկը, նվիրելով կախարակական մասանի, հրաշագործություններ անել: Այս բոլորին ավելանում է նաեւ հեղինակի դարձ ու անբնական ուժը, երբեմն դանդաղ ընթացքով ու մանրամասն նկարագրություններով: Նազարյանի դասերն ու այս կերպը ինքնանմանակ է: Նա հետաքրքրական եզրակացություններ է անում. «Սա այն աշխարհն է, որ սիրո մեջ է թրթռում Ամենայն Գոյը, որ Լույսը հասել է հավաքի սահմանը, որ Չարը դարձել է Բարուց ավելի բարի»: Հասկանում է, թե որքան սարողունակ է չարը եւ փորձում է գրի միջոցով մոտեցնել նրա ավարտը: Փորձում է սալ գիտական բացատրություններ այս ամենին՝ անընդհատ ստեղծելով նոր սերնետիտեր, առաջ ֆաշիզմով բազմաթիվ վարկածներ:

Ժողովածուն թերեւս անկասար կլինի, եթե այստեղ ներկայացված չլինեին «Դասարկության լիությունը» դասավածը: Արդեն իսկ խոսում վերնագրով՝ գրողը ցույց է տալիս գիտականի կարեւոր դերն ու նշանակությունը: Ի դեմք, նրա հերոսները երկար են աղում, գիտեն կենսական շատ գաղտնիքներ: Արահանը խորադեպ ուսումնասիրել է կյանքը, գիտի՝ ինչ է նվիրումը, գիտելիքը, հասկացել է նյութեղենի անկարելությունը: Հրաշագործություններ է անում, փրկում, օգնում մարդկանց:

Աշխարհում այսօր դասերը կան, կարծես հաղթում է «մարդը մարդուն՝ գայլ» արտահայտությունը, իսկ Նազարյանի ստեղծած կերպարները փորձում են գլխիվայր օրջել կյանքի բիտ օրեմները եւ բարիք ստեղծել: Հայ միջնադարյան բժշկագիտությունը հրաշքներ է ստեղծել: Հայկական հարուստ հողի բարը, խոսքայտերը, բնական ֆարերը հենց այն կարեւոր միջոց-

ներն են, որի օգնագործմամբ կարելի է բուժել եւ երկարացնել մարդու կյանքը: Հենց ինքն՝ մեծ իմաստունը, սնվում է օգտակար բույսերով, օգնագործում է ամենասարբեր բույսերով դասուսված թեյ, մեղր, ընդդեմ: Բայց միայն սնունդը չէ, որ կանոնակարգում է հերոսների կյանքը, այլ մարդկային ջերմ հարաբերությունները:

Միտք էլ դարասկզբին գրվել են գրքեր, որոնք նախագուշակել են, դասուսել են մարդուն լուրջ արհավիրների: Այդպես վարվեց **Հեռան Հեստեն**, հասկադեպ «**Տափասանի գայլը**» վեպով նա շատ բան ասաց մարդկությանը: Լիլիթ Նազարյանը փորձում է դժվարը, չարը, կոմիքսը հեռացնել լույսի ու բարության ճառագայթներով, գիտելիքի ուժով, եւ դա նրան հաջողվում է: Բնությունն այստեղ կերպավորված է, մասնակցում է դեմոյերին, կենդանական աշխարհը՝ նույնպես: «Ալեքսանդրը գլուխը մի ֆիչ աջ թեֆեց, ակամայից բերանով վերցրեց բույսն ու սկսեց ծամել: Երբ կերակ վերջացրեց, թռչումը թռավ ուսից ու հեռացավ: Մի ֆիչ անց նորից վերադարձավ, այս անգամ մի ուրիշ բույս բերելով, որի տերեւներն ավելի երկար ու հաս էին»: Ճանաչել հայրենի բնությունը, կենդանիներին ու թելավորներին, նշանակում է ճանաչել կյանքը եւ մարդկանց, բուժել, օգնել: Դասավածվում կասարվողն իր մեջ կրում է նախորդ դարերի փորձը: Արահանը հիշում է **Դավիթ Անհաղթի** խոսքը, թե բժշկությունը ենթակա է փիլիսոփայությանը եւ իր կողմից ավելացնում. «Փիլիսոփայությունն էլ, իր հերթին, ենթակա է հավաստին»: Խորհրդավոր է բժշկի եւ փիլիսոփայի հանդիպումը եւ այն հանգամանքը, որ փիլիսոփան է ի վերջո բուժում բժիշկ Ռաֆայելին: Ֆիզիկոս Ալեքսանդրի եւ Արահանի միջեւ գրույցը տեսնում է 12 ժամ, փաստորեն արժեւորվում է շփման այս ձեւը, որը վերջերս նվազագույնի է հասել: Այստեղ գիտականները ցանկություն ունեն միմյանց հետ

կիսել գաղափարներ, մտքեր, ստանալ դասասխաններ:

Ոչ միայն այս, այլ նաեւ մյուս դասավածներում գրողն ուշադիր է սարածաժամանակային իրողությունների հանդեպ, հասկադեպ սարվա եղանակների փոփոխությունների, որոնց նկարագրությունը որոշակի շիթ է հարողում դասումին. «Սովորաբար ձմռանը անսառը լիովին անանցանելի էր դառնում, ու Արահանն ոչ ոք չէր կարողանում այցելել: Ինքն էլ գիտեր, որ ձմռանը հյուրեր չի ունենալու եւ ամեն սարի այդ եղանակին երկուսից երեք միս խոր ֆուն էր մտնում: Նրա խաճիթի մոտ գեղեցիկ մի սարած կար, որը շատ սարիներ առաջ հենց ինքն էր փորել այնտեղ ձմեռելու նպատակով»: Նազարյանի հերոսները հաղթահա-

րնչ վերաբերում է ժողովածուում ընդգրկված «Դեմոյի կյանք» վիճակին, ադա այստեղ առաջին հերթին դիտարժեւորել գաղափարական բովանդակությունը: Առաջին անգամ մեզանում փորձ է արվել գեղարվեստական նյութը հագեցնել մարդկության համար ամենավաճառքեր երեսույթի՝ աբորտի դասճառախեւեւանֆային գարգացումներով: Ստեղծելով Լեոյի կերպարը՝ գրողն ամբողջացնում է իր ասելիքը, գիտականորեն բացատրում երեսույթի դժգոյի դեմը եւ հորդորում՝ չանել դա: Այստեղ լիարյուն ընթացքով եւ բազմաթիվ հերոսների վարքի միջոցով հնչում է գրողի խնդրանքը՝ չսղանել դեռ չծնվածին: Բարձր են գնահատվում ընթանիքը, մոր եւ որդու ջերմագույն սերը, մարդկային հարաբերությունները, կյանքը, գիտական հայտնագործությունները: Գրողը հստակ խնդիր է դնում երկրի վրա աղողների առջեւ՝ դուր չգիտե՛ք ով է ծնվելու, ինչդիտի առաջնություն ունի, ինչ դիտի անի հայրենիքի եւ մոլորակի մարդկանց համար: Այստեղ դասկերպում է ոչ թե իրականությունը, այլ այն նոր կյանքը, որն ունենալու համար անհրաժեշտ է սովորել եւ լսել կարողանալ:

ում են վախը, անցյալի սագնադախառն հուշերը: Անման Լուսե Սողունը օգնությամբ է անում դա, նորից վերածնվում, բայց ծերունի Արահանի խորհրդով նախ վերածվում է Ոչնչի, հետո միայն հասնում լույսին. «Ու հենց այդ Ոչնչի, այդ սրբազան Դասարկության մեջ զգաց երանելի Լիությունը, վերջապես գտավ ինքն իրեն՝ մաքրամաքուր, կասարյալ, արաշատեղծ»:

Լիլիթ Նազարյանը համարձակ փորձ է անում՝ գրելով դասավածներ գիտության եւ կյանքի, լույսի եւ ոգորումների մասին: Այսօր դժվար հաղթահարվող դասավածի ժամը նոր փոփոխություններ է կրում: Ավելի շատ կրկնվում են սուր սյուժեներով, արագ գարգացումներով, ֆիչ նկարագրություններով դասումները: Տեղին է հիշել **Հակոբ Պարոնյանի** «Մեծադաշիվ մուրացկաններ» վեպի սկիզբը, որտեղ մեծ երգիծաբանն իրեն հասուկ ուժով մասնացույց է անում գրելանդի դարգությունը եւ որ շատերի նման իր վեպը չի սկսում հետաքրքրաւոր դասմություններով:

Լեոն, Անի Ամասունին, Արամ Մանուկյանը չդիտի ծնվելին, բայց ծնվեցին եւ իրենց գոյությամբ աղացուցեցին, որ անփոխարինելի են: Մարդիկ, որոնք ունակ են փոխելու կյանքը, նոր աշխարհ ստեղծելու (դասահական չէ ժողովածուի անվանումը): Մարդիկ, որոնք փրկվում են ծանր հիվանդություններից, որովհետեւ աղբել են տեսնում եւ գտնում են իրենց բժշկին, վստահում եւ գիտակից են, ընդունում են նորույթը («Հաղթահարում»):

Ժողովածուում արժեւորված է սիրո զգացումը, հասկադեպ «Արամ» եւ «Վերափոխում» դասավածներում: Որդես հզոր է ներգիտ՝ այն կյանքում է հերոսուհուն, դառնում նրա մի մասնիկը: Սիրո բոլոր դրոշակները միավորվում են նորաստեղծ սիմֆոնիկ դասկերում: Սա էլ է նորույի հնչում «Արամ» դասավածում. «Այդ սերը նրան կենարար ուժ էր տալիս, դարձնում ավելի անկեղծ, ավելի մարդասեր, գթասիրտ ու բարի: Այն իմաստացնում էր նրան, դարձնում ավելի ոգեղեն ու ստեղծարար, օժտում արաստվոր ունակություններով՝ հզորացնելով ներքինը, որով զգում էր իր սիրելիին եւ այնքան խորն էր զգում, որ ամեն ինչ գիտեր նրա մասին»:

Ամփոփելով խոսքս Լիլիթ Նազարյանի «Նոր աշխարհ» ժողովածուի մասին՝ դիտի հավելել, որ այն կարող է փոխել մարդուն, հոգ տանել մյուս մարդու մասին, նոր կյանք ստեղծել, որը մաքուր է, իմաստուն, լի է գիտելիքների դասարով, շիտեղադիտությամբ, նաեւ ունակ է էլ ավելի գեղեցկացնելու բնությունը՝ նորոգելու եւ դասիտանելու հավասարմությամբ:

ՍԻՆԹԻԱ
ԲՈՆԴ ՓԵՐԻ

«Սթեյբլենսի» մեծահմուտ «Արարատ» ներկայացման ընթացքը՝ փրավմայի, հիշողության, ճկունության միջոց

1915 թ. Հայոց ցեղասպանությունը վերադարձնում է մասին հարցազրույց տալուց փչ անց Վահրամ Թուրյանը սկսեց դեղին նոթաձևերում գրի առնել այն, ինչ կարող էր վերհիշել: «Մտերը հեռուստամեր էին հոսում», գրում է **Դոնալդ Է. Միլերը**՝ «Վերադարձնել. Հայոց ցեղասպանության բանավոր դատարան» գրքի համահեղինակը: Սակայն ամիսներ անց Թուրյանը դեռ վերադարձնում էր սեֆսը՝ կարծես համակերպվելով իր սեսած վայրագությունների եւ 1,5 միլիոն մարդու կյանք խլած դաժան ցեղասպանության ժամանակ իր ընթացիկ կորստյան հետ:

Թուրյանի դատարանն անմահ դատարանները «Արարատ» ոգեւորող հյուսվածքի մի մասն էին. այն դատարանը **Ջորջ Սթեյբլի** մեծահմուտ նոր աշխատանքն է՝ իրականացված «Սթեյբլենս» դատարանի համար: Դա առաջնախաղը ժողովուրդի ունեցած էմոցիոնալ համալսարանի կասարողական արվեստի Շվարցի կենտրոնի դատարանի ստուդիայում:

Սթեյբլը ծանոթ է ֆադաբանական դրամատիկային և կասարված բռնությանը եւ սեղահանությանը: Լինելով ամերիկահայ՝ նա իր վաղ մանկությունն անցկացրել է Իրանում եւ ընթացիկ հետ գաղթել Միացյալ Նահանգներ՝ 1979 թվականի Իրանի իսլամական հեղափոխության ժամանակ: Սթեյբլն այս թեմաներին անդրադարձել է իր նախորդ աշխատանքներում եւս, սակայն «Արարատ»-ը հավանաբար մինչ օրս նրա կասարած ամենաուժեղ եւ ամենաազդեցիկ աշխատանքն է:

Սթեյբլը նշում է, որ 1915 թվականի ցեղասպանության մասին լուր է գրվել, սակայն ժամանակակից դատարանները կայացման միջոցով փչ բան է արահայտվել: Սա «Արարատ» դարձնում է բացառիկ՝ անձնական դատարանները միահյուսելով երաժշտության, սեֆսի, սեսողական գեղեցկության եւ ներքին անմիջականության բազմաբնույթ, ցնցող սեսողագործության հետ:

Գրեգորի Կասեյեյի բեմական եւ լուսային ձեւավորումներով, **Բեն Զոուլմենի** ձայնով (Զոուլմենը բեմում երգում է դատարանի կողմից), **Միլթոն Կորդերոյի** արատասկերտներով ու **Ռոզալինդ Սթեյբլի, Ամելիա Հեյսի** եւ **Ջիմի Ջոյների** ձեւավորած հագուստներով «Արարատ» թե՛ եթերային է, թե՛ մարմնական, թե՛ համառ՝ որդեսրավմասիկ հիշողություն, որը արտահայտում է արթուն մնալ:

Տասը արատավոր խիզախ դատարաններ են հանդես գալիս Սթեյբլի խորեոգրաֆիայում: Բալետի, Համֆրի-Լինոնի ժամանակակից դարի, ժամանակակից Պապայի ու ազատան սեխնիկայի ազդեցու-

թյանը այն ցուցադրեց դատարանի ուժագրավ հնարավորությունները: Խորադուս մտածված խմբավորումների եւ հասակնախտերի կիրառմամբ նրանք կասարում էին դատարանի մոտայնուց եւ հարթության կսրուկ փոփոխություններ՝ իրենց մարմինները բերելով լարված դիրքերի: Վայրկենական դատարանները, հիշողության փայլասակումների դուս վերացարկված, հերթազայում էին վիրավորանքի եւ կարեկցանքի ակնարկներով, ասես ընդհատվող երգում:

Յոթ կսրվածներ էին փոզված բեմին, որոնք շագանակագույն, սեւ եւ փղոսկրյա ճնշված թղթի շերտերով զարդարում էին կողային դատարանը եւ դեղի վեր խսանում՝ օջառակելով ձյունածածկ Արարատ լեռան դատարանը: Երբ ներկայացումը սկսվեց, հայ ընթացիկների հին դարչնագույն լուսանկարները հայնվեցին դեկորացիաների եւ կանգնած կան հասակին անարժ դատարանի դատարանների վրա:

Բեն Զոուլմենի միջավայրային դատարանում ենթադրում էր լողափին բախվող ալիքներ, որոնց հաջորդում են մեղմ երանգները, որոնք բարձրանում եւ իջնում են, ինչդուս անցյալից եկած կանչը կան դանդաղ ետդարձը:

Կորդերոյի դատարանները թրեռում էին, ինչդուս լույսը, որն արատացվում էր ֆարանձավի դատարան, այնուհետեւ վերածվում կաղայն եւ գունաս նկերգույն լուսարձակումների, որ գուցե ուղեղի սինապսների թարթումն էր եւ հրավեր դեղի հավաքական հիշողություն:

Դատարանի գույգերը՝ դեմ առ դեմ կանգնած՝ նայում էին միմյանց, սեղմում դատարանները եւ դատարան իրա շուրջ, իսկ օջառայի լուսավոր դատարանները դատարան էին՝ սեսողելով ընկղման էֆեկտ: Չույգերի դատարանների սեղմումը վերածվում էր ժեստերի եւ ծանրության բախման՝ դատարաններով թե՛ բռնություն, թե՛ աջակցում:

Ոգեւորող ռիթմի ներքին

դատարաններն ընկղմվում էին կազմակերպված ֆաուսի մեջ. նրանք վերից կախում էին ոստերը, ցած ընկնում, գլորվում եւ ցատկում ֆարագած դիրքերում: Ոմանք բռնում էին մյուսների վերջույթներից, այնուհետեւ նրանց հավասարակշռությունից դուրս գցում: Նրանք խմբերով վազում էին, թափ առնում եւ ընկնում, իսկ թռչունների դատարանները նրանց հետեւում ճախում էին սարի մոտով:

Տեսքն է որոշում «Գլուխ առաջին» վերնագրով հասկածի տնայնությունը: Զոուլմենը

բազմիցս սկսում է կարգավ դատարան երկեր, բայց, ինչդուս անարտարությունը համակարգում, յուրաքանչյուր նոր սկիզբ հանգում էր մահվան երթերի, սովի, զանգվածային առեւանգումների եւ բռնաբարությունների, գեղով անցնող դիակների մասին ցեղասպանության վկայի դատարան, որոնք Զոուլմենը կարող էր երգեցիկ ձայնով, ասես երեխաների համար:

Ավելի ուշ դերակասարները սեղափոխվեցին ժամանակավոր լատարանով: Նրանք մեկ

Այնուհետեւ լուսավորությունը փոփոխվեց, եւ դատարանները դուրեւներով դատարան էին բեմում. մի գուղընկերն ազատ վազում էր՝ ձեռները թեւերի դուս դարգած, իսկ մյուսը թիկունից դատարան էր նրան: Նրանք գույգ-գույգ սեղավորվեցին արատության շուրջը լողը՝ նայելով միմյանց աչքերի մեջ, դատարան միմյանց բացված ձեռներով եւ խոնարհելով գլուխներն այնդուս, որ իրար դիմեցին, ասես կյանքի արժեւորմամբ միավորվելով մահվան առջեւ:

Երբ ներկայացումը մոտենում էր ավարտին, նրանք շարվեցին դատարան մոտ, ընկան հասակին եւ թղթի կսրներ բացելով՝ ինչ-որ բան էին գրում արագ, մտածված գրչահարվածներով: Թերեւս ինչդուս Թուրյանը, վերանայում եւ վերադարձնում էին՝ փորձելով հատկել անընթացիկ հետ:

Գեղեցիկ, մասնատված, երբեմն՝ սագնադայի, իսկ երբեմն՝ շփոթեցնող, «Արարատ» սթափեցնող ներկայացում է, որ առեւտվում է ցեղասպանությանը, ընդունում է այն եւ ավելի լիարժեք ցույց տալիս մեզ կյանքի գինն ու նոր սկիզբների արժեքը:

Ոմանք ցանկանում են մոռանալ անդատարաններին, իսկ մյուսները՝ ժխտել այն: Բայց ինչդուս գրել է Միլերը. «Զգալի ճանարտություն կա այն դուրան մեջ, որ ցեղասպանությունը ժխտելը նշանակում է կրկնել այն... Զարի ժխտումը դատարանական մեխանիզմ է, որն արդարամիտ աշխարհը դատարան չի կարող իրեն թույլ տալ»:

Ազգերենից բարձրանելու
ԱՇՏՈՑ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԷ
<https://www.artsat1.org>

Արշիլ Գորկու «Ածխացած սիրահարները-1» կտավը՝ աճուրդում Մեկնարկային գինը՝ 20 մլն. դոլար

Աշխարհահռչակ նկարիչ Արշիլ Գորկու «Ածխացած սիրահարները 1» (1946 թ.) կտավը այսօր, նոյեմբերի 10-ին, աճուրդի է հանվելու Նյու Յորքում, Christies աճուրդի տանը, «20-րդ դարի արվեստ» անվանակարգով: Փորձագետները, ինչդուս սեղեկացնում է մեզ մեր ֆույր հրատարակության՝ «Պայֆար»-ի խմբագրությունը, հիշյալ գործի մեկնարկային գինը նշանակել են 20 մլն. դոլար: Մեկուկես մեթր բարձրությամբ կտավը այդ եւ, հավանաբար, ավելի բարձր գնով վաճառվելու դեղմում դատարան է Գորկու գործերին ցարդ սրված ամենաբարձր գինը: Նախորդը՝ Գորկու «Բարի օր, սիկին Լինոլին» կտավը (1944 թ.), դարձյալ Christies-ում, 2018-ի վաճառվել էր 14 մլն. դոլարով:

Աճուրդի տանը Գորկու կտավը ներկայացրել է «Ամենափառաբանական փյունիկ» վերատարության ներքին, նկատի ունենալով Վանի Խորգոմ գյուղում ծնված Արշիլ Գորկու՝ Ուսանիկ Ադոյանի թեւառ դատարանությունը, Մեծ Եղեռնից մագաղործ՝ Արեւելյան Հայաստան հասած, աղա Ամերիկա սեղափոխված նկարչի դժվարին կյանքը: Առատարանական փյունիկ թռչուն՝ իսկադուս մոխիրներից հառնած:

ԱՇՈՏ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Լույս է տեսել Սմբատ Բյուրասի կենսագրական վեպը

Նոյեմբերի 3-ին Ե. Չարենցի անվ. գրականության եւ արվեստի թանգարանում (ԳԱԹ) կայացավ գրող, դասնավիդասան, Հայոց ցեղասպանության նահասակ **Սմբատ Բյուրասի «Լեռնականին յուշատետրը»** գրքի (Երևան, «Գրական հայրենիք» ՓԲԸ-«Հայաստան» հրատ., 2023) շնորհանդեսը: Գրքում ամփոփված են ութ մասից բաղկացած հուշագրության Ա, Բ եւ Գ (թերի) մասերը (մնացած մասերը, ցավոք, չեն դրսևանվել): Այն հրատարակվել է հեղինակի ժառանգների օժանդակությամբ:

Գրքի կազմող, ԳԱԹ աշխատակից **Հասմիկ Հախվերդյանը** ներկայացրեց գրքի հետ աշխատանքի մանրամասները, բնութագրեց հեղինակի դասերը ուրույն աշխարհը, ոճն ու օգտագործած դյուբալական, սահուն լեզուն, ինչպես նաեւ արեւմտահայերենի դերն ու արժեքը մեր օրերում:

ԳԱԹ սնօրեն, ք.գ.թ. **Վահագն Սարգսյանը** իր խոսքում նշեց. «Ադրբեյդջանի մեր դասնության ճակատագրական ժամանակահատվածում՝ Բյուրասը գրական այն սերնդի ներկայացուցիչն էր, որ բերեց նոր աշխարհայացք, հայ գրական ավանդների հետ համերազմեց եվրոպական ավանդները եւ ստեղծեց նոր, մեծ գրականություն: «Լեռնականին յուշատետրը» ըստ էության Սմբատ Բյուրասի կենսագրությունն է, ափսոս, որ դասնական վեպն էր դրա միայն երեք մասերը՝ մանկությունից մինչեւ 1880-ական թվականները: Մնացած գլուխները չեն դրսևանվել, դրանց բովանդակության ցանկը գրքում գեղեցկաբար է ձեռագիր ձևով, բայց մենք հույս ունենք, որ ինչ-որ ստեղծ լույս աշխարհ կգան այդ ձեռագրերը՝ մանավանդ, որ դրանք գրված են հոյակապ գեղարվեստական լեզվով եւ ձեռով: Այս ստեղծագործությունը լրացնում է մեր իմաստաստագրական վեպերի ցարքը: Գրքի բոլոր գործող անձինք կենդանի, սիրական կերպարներ են, Բյուրասը մի քանի օրհիստով կարողանում է բնութագրել մարդկանց, ու այդ ամենի մեջ կարելի է տեսնել Չեխովի կենցաղը, մարդկանց կյանքն ու մտաբանությունները, ջարդերի սագնաղը: Նա գեղեցիկ ձեռով է ներկայացրել իր աշխարհայացքի ձեւավորման ընթացքը»: ԳԱԹ սնօրենը հույս հայտնեց, որ մի օր հայ ընթերցողն իր գրադարակներում կունենա Բյուրասի դասնական ողջ գրական ժառանգությունը:

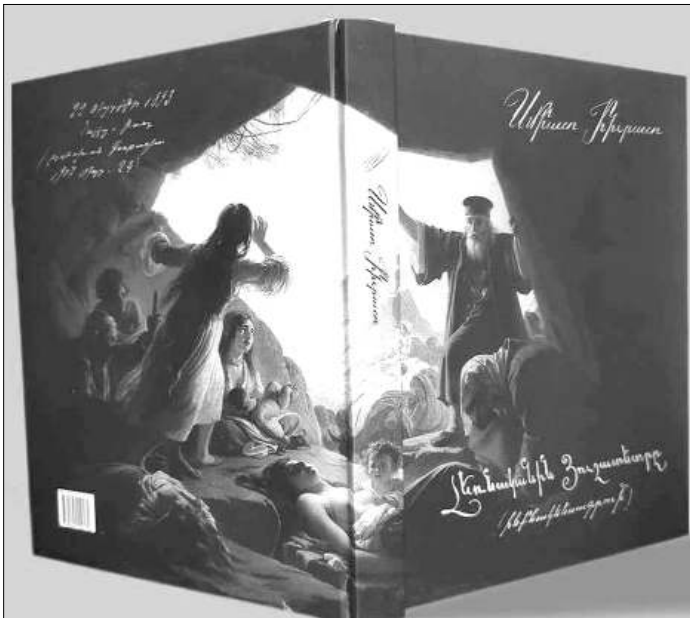
Սմբատ Բյուրասի անվան #125 դպրոցի սաները ներկայացրին Բյուրասի կյանքի ու գործունեության վերաբերյալ բեմականացված հասվածներ՝ հոգեհմա ասունով, երգով ու դերով հուզելով ներկաներին:

Հայաստանի դասնության թանգարանի ազգագրության բաժնի վարիչ **Արսակ Ասատրյանը** բարձր գնահատեց այս հուշագրության նշանակությունը հայ ազգագրության համար՝ որդես սկզբնաղբյուր. «Բյուրասի աշխատանքը բացառիկ է, քանի որ հուշագրությունը դարձնում է հազվագյուտ ստեղծություններ Չեխովի եւ Հայաստանի զանազան՝ ֆաղափական եւ այլ բնույթի անցքերի մասին: Բյուրասը ոչ թե որդես ուսումնասիրող հավաքել է ազգագրական նյութ, այլ հենց ինքն է եղել ազգային մշակույթի սիրտը: Լինելով բացառիկ ուսույթ մարդ՝ նա այս գիրքը գրել է կատարյալ համակարգված, գեղեցիկ ու դարձ լեզվով»:

Սմբատ Բյուրասի ամերկարենակ թոռնորդին՝ **Հայկ Բյուրասը** տեսակադով դասնեց իրենց ընտանիքի մասին, խոսեց ԳԱԹ-ի հետ իրենց 25-ամյա համագործակցության մասին, ինչի արդյունքում լույս աշխարհ են եկել Սմբատ եւ Վաղինակ Բյուրասների բազում ստեղծագործություններ:

Արձակագիր **Նելլի Շահնազարյանը** նշեց, որ այսօրվա ազգային բնույթի գործի հրատարակությունը եւ հանրահռչակումը այսօրվա դասնականներում ստեղծեց, որն անդաման իր ազդեցությունը կունենա մասաղ սերնդի վրա: Նա մաղթեց լինել ուժեղ, ինչպիսին ինքը՝ Սմբատ Բյուրասն է եղել եւ ի հեճուկս ամեն ինչի՝ արձանագրել հաղթանակներ:

Իր ամփոփիչ խոսքում գրքի դասնաստանաու խմբագիր, բանասեր **Սիրան Սինասյանը** հույս հայտնեց, որ առաջիկայում լույս կտեսնեն Սմբատ Բյուրասի անսիրական թերթերի մեջ մնացած այլ գործեր: Նրա խոսքերով՝ Բյուրասը որդես հուշագիր կարողացել է անկեղծ լինել իր անձի եւ գրականության հետ, սաղ դերերը ամենայն հարագատությամբ՝ ինչպես եղել են, չի ընկել չափազանցությունների գիրկը: Բյուրասը չի սեւեռվել միայն իր կենսագրության վրա, այլ եւ ներկայացրել է սարածաբանի, ժամանակաբանի դասնությունը, եւ այս իմաստով Բյուրասի գիրքը կարելուր աղբյուր է Չեխովի ֆաղափ, նրա բնակիչների կյանքի, ավանդույթների ու եկեղեցական արարողությունների, ինչպես նաեւ Երուսաղեմի դասնարարանի ու ժառանգավորաց վարժարանի դասնագրության համար: Նա նշեց, որ հեղինակն այս գիրքը սկսել է գրի առնել 1893 թ.ին՝ Հալեթի բանում

եւ այն զուտ արեւմտահայերենով գրված առաջին նմուշներից մեկն է. «մեկ գրողի մոռացված գործն է, որ այսօր այսօրվա բարձր են գնահատում, սակայն ասեմ, որ ունենք այսօրվա հարյուրավոր մոռացված գործեր, ուսի ցանկալի է, որ ԳԱԹ-ը եւ մյուս հաստատություններն առիթ ու հարմար դասնաներ ունենան, որդեսգի դրանք լույսի բերեն ու այդդիսով հարսացնեն մեր կյանքն ու մշակույթը»:

Անցյաղ սարի՝ Սմբատ Բյուրասի 160-ամյակի միջոցառումների օրգանակներում Գրականության եւ արվեստի թանգարանը մեծ գրողի ժառանգների օժանդակությամբ հրատարակեց նրա «Բանաստեղծություններ եւ դրեմներ» երկերի ժողովածուն, որում ամփոփված էին հեղինակի անսիրական մամուլից հավաքված չափածո ստեղծագործությունները: 2021 թ. սարեվերջին ԱՄՆ-ում «Բիւրաս մշակութային հիմնարկ» կազմակերպության նախաձեռնությամբ լույս տեսաղ Բյուրասի ստեղծագործությունների անգլերեն թարգմանությունների առաջին հատորը: Իսկ Բյուրասի՝ մինչեւ 1930-ական թթ. հրատարակված գիրքերը թվայնացված են եւ հասանելի Հայաստանի ազգային գրադարանի թվային օտեմարանում:

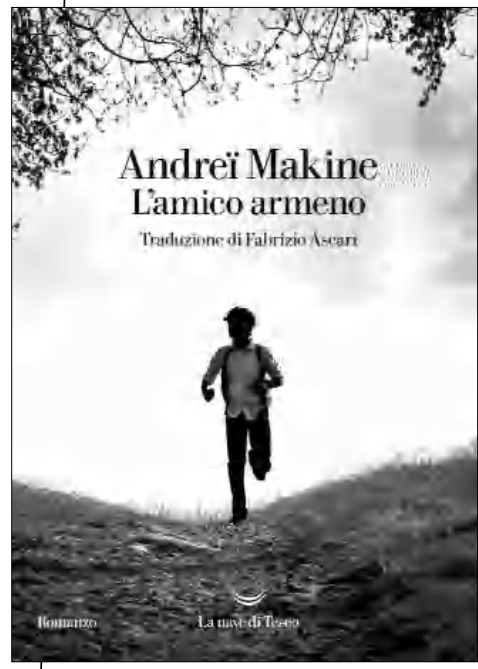
Սմբատ Բյուրասի անվան #125 դպրոցի սաները ներկայացրին Բյուրասի կյանքի ու գործունեության վերաբերյալ բեմականացված հասվածներ՝ հոգեհմա ասունով, երգով ու դերով հուզելով ներկաներին:

Հայաստանի դասնության թանգարանի ազգագրության բաժնի վարիչ Արսակ Ասատրյանը բարձր գնահատեց այս հուշագրության նշանակությունը հայ ազգագրության համար՝ որդես սկզբնաղբյուր. «Բյուրասի աշխատանքը բացառիկ է, քանի որ հուշագրությունը դարձնում է հազվագյուտ ստեղծություններ Չեխովի եւ Հայաստանի զանազան՝ ֆաղափական եւ այլ բնույթի անցքերի մասին: Բյուրասը ոչ թե որդես ուսումնասիրող հավաքել է ազգագրական նյութ, այլ հենց ինքն է եղել ազգային մշակույթի սիրտը: Լինելով բացառիկ ուսույթ մարդ՝ նա այս գիրքը գրել է կատարյալ համակարգված, գեղեցիկ ու դարձ լեզվով»:

Սմբատ Բյուրասի ամբոփված են ութ մասից բաղկացած հուշագրության Ա, Բ եւ Գ (թերի) մասերը (մնացած մասերը, ցավոք, չեն դրսևանվել): Այն հրատարակվել է հեղինակի ժառանգների օժանդակությամբ:

Հայաստանի դասնության թանգարանի ազգագրության բաժնի վարիչ Արսակ Ասատրյանը բարձր գնահատեց այս հուշագրության նշանակությունը հայ ազգագրության համար՝ որդես սկզբնաղբյուր. «Բյուրասի աշխատանքը բացառիկ է, քանի որ հուշագրությունը դարձնում է հազվագյուտ ստեղծություններ Չեխովի եւ Հայաստանի զանազան՝ ֆաղափական եւ այլ բնույթի անցքերի մասին: Բյուրասը ոչ թե որդես ուսումնասիրող հավաքել է ազգագրական նյութ, այլ հենց ինքն է եղել ազգային մշակույթի սիրտը: Լինելով բացառիկ ուսույթ մարդ՝ նա այս գիրքը գրել է կատարյալ համակարգված, գեղեցիկ ու դարձ լեզվով»:

Անդրեյ Մակինի «Հայ ընկերը» խաղերեն

Իսպալկան «Լա նավե դի տետո» հրատարակչությունը վերջերս լույս է ընծայել ֆրանսիացի գրող **Անդրեյ Մակինի «Հայ ընկերը»** վեպը (թարգմանիչ՝ **Ֆաբրիցիո Ասկարի**): Ըստ գրքի իսպալերեն ծանուցման՝ սա գիրք է՝ «ստեղծված լուրջություններից, սրտատուններից, հազվագյուտ մթնոլորտներից, չասվածից»: Գործողությունները կատարվում են սիրիական դաժան աշխարհում, որի անփակելի մասն են կազմում աղբասությունն ու արժանադատությունը, ասիճանաբար ծախված բարեկեցության անցյալի համեստ մնացորդները, կանանց հղաարությունն ու գեղեցկությունը, ծերերի լուռ իմաստությունը, սիրո եւ մահվան բացահայտումը: Գլխավոր տրիսասարդ հերոսը՝ մանկասանն աղորդ մի աղսամբ, կոտ դեռահաս, ընկերանում է հիվանդ հասակակցի՝ երկար թարթիչներով դասված խոտոր, սեւ աչքեր ունեցող մի հայ տղայի հետ, որի միջոցով նա բացահայտում է հայկական

ընտանիքի ջերմությունը, որի աղբաս տունը նրան թագավորություն է թվում, «Հայաստանի թագավորություն», որը թեւեւ տեսել է հալածանք, ցեղասպանություն, ախոր, բայց դասնադանում է իր սեփական մշակութային իմբնությունն ու ավանդույթները:

«Հայ ընկերը» որոտ առումով իմբնակենսագրական է: 1957-ին Սիրիում, ռուս ընտանիքում ծնված եւ ֆրանսիացի տասիկի հովանու տակ մեծացած Մակինը երեսուն տարեկանում ֆաղափական աղսասան է խնդրել ֆրանսիայում՝ նվաստացումներով լի կյանքից հասնելով մինչեւ օղսուցիչ գրական հաջողություններ, ընդիոտ՝ գրական բարձրագույն մրցանակներ եւ ֆրանսիական ակադեմիայի անդամ ընտրվելը: Իր անունով եւ **Գաբրիել Օսմունը** կեղծանունով հրատարակել է ֆրանսերեն տասնյակ գրքեր: Մի առիթով ասել է, որ Սերգեյ Դովլաթովին բարձր է դասում Չեխովից: **Ա. Բ.**

ԱՆՆԱ ԱՂԱՄՅԱՆ

«Քանի դեռ հայ ժողովուրդը կունենայ երգ ու երաժշտություն, մենք միշտ կը լսենք Ռոմանոսի սրտի տրոփիւնը, եւ այնքան կապրի գեղեցիկ հնչյունների այդ սրտազին վարպետը»:

Ստեփան Չոբյան

«Երեւանի Ռ. Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի դերն ու նշանակությունը հայ երաժշտության» գիտաժողովը

Հայ մեծանուն կոմպոզիտոր, մանկավարժ, հայ դասական ռոմանտի հիմնադիր Ռոմանոս Մելիքյանի ծննդյան 140-ամյակը եւ նրա անունը կրող Պետական երաժշտական ֆուլեջի հիմնադրման 100-ամյակն այս օրերի, ի թիվս այլ միջոցառումների, նշանավորվեց «Երեւանի Ռ. Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի դերն ու նշանակությունը հայ երաժշտության» աննախադեպ գիտաժողովի անցկացմամբ, որը տեղի ունեցավ սեպտեմբերի 27-ին եւ 28-ին, կոմպոզիտորի անունը կրող երաժշտական կրթության նույնանուն անվան դահլիճում:

ՀՀ ԿԳՄՍՆ աջակցությամբ այն կազմակերպվել էր Ռ. Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի, ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի եւ Ե. Չարենցի անվան գրականության եւ արվեստի թանգարանի համատեղ ջանքերով: Գիտաժողովի բացմանը ներկա էր ՀՀ ԿԳՄՍՆ փոխնախարար, ֆուլեջի ժառանգավար Ռանիել Դանիելյանը: Ողջունելով հյուրերին՝ նա նշեց, որ առանձնահատուկ հուզմունքով է 30 տարի անց ունենում այն հաստատություն, որը նաեւ իր կայացման գործում մեծ դերակատարում է ունեցել:

«Ռ. Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջը հազարավոր մարդանց համար եղել է եւ մնում է այն օրհանը, որից սկիզբ է առնում մեծ եւ ժառանգապատասխան ճանապարհի սկիզբը: Անգնահատելի է նաեւ Ռոմանոս Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի ներդրումը հայ երաժշտությանը», - նշեց Ռանիել Դանիելյանը եւ վստահություն հայտնեց, որ այս կարեւոր կրթության մարմինը կարողանա կազմել կարունակակիր կրթել եւ դաստիարակել այնպիսի սերունդ, որը երաժշտական, մշակութային ոլորտում իր նշանակալի ավանդն ու ներդրումը կբերի մեր երկրին:

Ջուլեջի ՏՆՕԵՆ, ՀՀ վասակավոր արտիստ Վարազդատ Խաչումյանը շնորհակալություն հայտնեց ՀՀ ԿԳՄՍՆ նախարարությանը՝ աջակցության համար, եւ գիտաժողովի կազմակերպիչներին՝ Ռ. Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի «Երաժշտության ծնունդը» բաժնի վարիչ, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Աննա Խաչատրյանին եւ նույն ֆուլեջի ժառանգավար, ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի ՏՆՕԵՆ, դոցենտ Աննա Ասատրյանին, որոնց ջանքերով գիտաժողովը կյանքի կոչվեց եւ մարտնչեց ներկայիս ռոմանոսյան ժառանգությանը հաջողությամբ:

Պրոֆեսոր Աննա Ասատրյանը հրապարակեց ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի շնորհակալական ուղերձը, որտեղ մասնավորապես նշված էր. «Ինձ համար դուք չափազանց հուզիչ է, քանի որ շնորհակալումս խոսքի աստիճանի հարազատ կրթության հոբելյանի առթիվ: Իմ սիրելի ուսուցիչների, որտեղ ունեցել եմ իմ առաջին հաջողությունները, ստացել անհրաժեշտ գիտելիքներ եւ ձեռավորվել որպես երաժիշտ ու ֆուլեջի: Ջուլեջի 100 տարեկան ջանքերը՝ մի չնչին հասկած, ես ֆայլել եմ նրա հետ (...) 100 տարին առավել քան

դասակարգի սարի է կրթության համար: Եվ այդ ամբողջ ընթացքում Երեւանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանը, իսկ վերջին տարիներին Պետական երաժշտական ֆուլեջը, հարատեւ եղել է իր սեփական մեծ միակն ու բացառիկը:

Այսօր մեր երկրում երաժշտական կրթությունն անհնար է դասակարգել առանց այս ֆուլեջի: Առհասարակ՝ հոբելյանական օրերին ամփոփում են ձեռքբերումները: Մտախոհ եմ, որ ձեռքբերված բոլոր ծննդյան օրերը դառնան ոչ միայն հոգևորական առթի՝ արդեն արվածի համար, այլեւ նոր հետաքրքիր նախագծերի մեկնարկ:

Տոնական այս օրը ուզում եմ մի կողմից խոնարհվել ֆուլեջի բոլոր նախնիներին դաստիարակողներին, որոնց անձնուրաց ու նվիրական աշխատանքի շնորհիվ մենք՝ նախնիներ ռոմանոսյաններ, ֆուլեջում ստացած մեր գիտելիքների, բարոյական ու հոգեւոր արժեքների, հայրենասիրական ու հումանիտարական դաստիարակության շնորհիվ կարողանում ենք հաղթահարել կյանքի մասուցած բոլոր դժվարություններն ու դիմագրավել մարտահրավերները»:

Այնուհետեւ Աննա Ասատրյանը փոխանցեց Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ Արամ Սաթյանի ողջույնի խոսքը:

Գիտաժողովի մեկնարկն ազդարարվեց Ռոմանոս Մելիքյանի «Ալուսն» եւ «Ալուսնի սողեր» ժողովածուից երկու ռոմանսների դրամատիկ հնչյուններով՝ Ծովհնար Ամիրջանի (վոկալ) եւ Արուսյակ Կոստանյանի (դաշնամուր) մեկնաբանությամբ:

Գիտաժողովի աշխատանքներին մասնակցում էին Ռոմանոս Մելիքյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեջի նախնիները, անվանի երաժիշտ-գիտնականներ, ովքեր այժմ իրենց գիտական, մանկավարժական եւ կատարողական նշանակալի ներդրումն են ունենում հայաստանյան եւ արտերկրի լավագույն կրթական եւ մշակութային հաստատություններում:

Ռոմանոս Մելիքյան կոմպոզիտորի եւ նրա անվան երաժշտական ֆուլեջի գործունեությանն էին նվիրված գի-

տական զեկուցումների լայն եւ բազմաբովանդակ թեմաներ. դրանք ընդգրկում էին մեծանուն կոմպոզիտորի կյանքի, ստեղծագործական, մանկավարժական գործունեությանը, ինչպես նաեւ ֆուլեջի երկարամյա դաստիարակչական զեկուցումները:

Գիտաժողովի ընթացքում մի կողմից ներկայացվեց ֆուլեջի՝ հայ երաժշտությանը նշանակալի ավանդ ունեցող ժառանգություններից մի ֆանիսի՝ այդ թվում՝ կոմպոզիտորներ, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ, ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ Արամ Սաթյանի, ՀՀ ժողովրդական արտիստ Տիգրան Սանտուրյանի, ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ Կոնստանտին Պետրոսյանի, երաժշտագետներ Աննա Ասատրյանի, արվեստագիտության թեկնածու Զավեն Թազակյանի եւ խմբավար, Երեւանի Կո-

միտապի անվան Պետական կոնսերվատորիայի ներկայիս ռեկտոր, ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ Սոնա Հովհաննիսյանի, մյուս կողմից՝ ֆուլեջի նվիրյալներ՝ երկարամյա մանկավարժներ Էդուարդ Փաշինյանի, Բորիս Սակիլարիի, Լուիզա Չեթադյանի, Էռնա Տոնունցեայի, Ռիսա Պետրոսյանի, Մարզան Մխիթարյանի, Իրինա Խաչատրյանի եւ այլոց ստեղծագործական ու մանկավարժական դիմանկարները: Հետաքրքրական զեկուցումներով հանդես եկան ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, դոցենտ Ժաննա Չուրաբյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Արմեն Բուդաբյանը, ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ Ռանիել Երաժիշտը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Լուսինե Սահակյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Նարինե Ավետիսյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Աննա Խաչատրյանը, արվեստագիտության թեկնածու Մարիաննա Տիգրանյանը, արվեստագիտության թեկնածու Տաթևիկ Շախուրյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Նարինե Սահակյանը, արվեստագիտության թեկնածու Գայանե Ամիրջանյանը, երաժշտագետ Սաթենիկ Ղափլանյանը եւ ուրիշներ:

Այս միջոցառումն, իսկապես, խորին հարգանքի տուրք էր 1923 թվականին հայ անվանի կոմպոզիտոր Ռոմանոս Մելիքյանի ջանքերով ստեղծված եւ այժմ էլ իր անունը կրող ֆուլեջի հարյուրամյա բեղուն գործունեությանը: Լիառար եմ, որ գիտաժողովները կկրեն շարունակական բնույթ՝ արտացոլելով իր զեկուցումներում անդրադարձալով իր բոլոր նշանակալի արձանագրություններին, իսկ երաժշտական այս բազմամյա ավանդույթներն ունեցող երաժշտական կրթությանը կարունակակիր իր անխափան գործունեությունը՝ կրթելով առաջադեմ անվանի եւ նվիրյալ բազմաթիվ երաժիշտների՝ ի փառս հայ մշակույթի:

Սիամանթոն Ֆրանսերեն

Վերջերս Փարիզի «Լա կոոմերսիվ» հրատարակչությունը լոյս է ընծայել «Սիամանթո «Te'ne`bres - Խաչումյան» երկերի Ֆրանսերեն եւ հայերեն հասորը Անի Սուլթանյանի թարգմանությամբ եւ աշխատասիրությամբ: Ինչպես նշված է գրքի ծանուցման մեջ՝ Սիամանթոն, որ ու գիտեր հետադարձ իր ժողովրդի կրած նահապետությունից, կարծես աղյուսակ է մոռացության գաղափարի դեմ: Նրա ցավն առավել ճնշող է, որովհետեւ նա է ներգրավվել իր երիտասարդ եր, որը ցանկանում էր հավասար աղյուսակության, անգամ ազատագրման հույսին, չնայած իր ճակատագրին: Նշվում է, որ այս արտասովոր գրողից ցայժմ միայն մի ֆանի բանաստեղծություններ են թարգմանվել Ֆրանսերեն եւ ընդգրկվել հայ ժողովրդի անթուղթի գրանցում: սույն երկերը հրատարակությանը աստիճանով է Սիամանթոյի բանաստեղծությունների նշանակալի ընթացիկ առաջին Ֆրանսերեն թարգմանությունը, որը նաեւ հետևում է բանաստեղծի ստեղծագործության հոլովույթին նրա կյանքի ընթացքում: Թարգմանիչ Անի Սուլթանյանի նախաբանն ու ծանոթագրություններն ընթերցողին ներկայացնում են բանաստեղծի աշխարհը, ժողովածուն ուղեկցվում է մի ֆանի հազվագյուտ լուսանկարներով, իսկ բնագրերի առկայությունը հիմնավորվում է ոչ միայն մասշտաբային հրատարակությունների հազվագյուտությամբ, այլև հայկական առաջնատիպի սրբազան գեղեցկությամբ:

Ա. Բ.

ԳՈՂՏԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

ՌԳ-ում «Ազգ»-ի հասուկ բոլորակից

Արժանի մեծարում եւ գնահատանք ճանաչված բարերար Ջրաչյա Պողոսյանին

Սանկս Պետերբուրգում լույս է տեսել մեր նշանավոր հայրենակից, ճանաչված բարերար եւ հասարակական գործիչ, արվեստի հովանավոր **Ջրաչյա Պողոսյանի** բարեգործական գործունեության մասին լուսանկարային ծավալուն գիրք:

527 էջանոց գիրքը լուսանկարային և տեքստային հարստությամբ հարուստ է լինելով ճանաչված կյանքի կոչված հսկայածավալ ու բազմաբովանդակ այն նախագծերի մասին, որոնցում Ջրաչյա Պողոսյանը ներդրել է ոչ միայն իր անձնական միջոցները, այլև իր հոգին ու միտքը:

Իր գործունեության ընթացքում Ջրաչյա Պողոսյանի բարեգործությունն ընդգրկել է միլիոնավոր մարդկանց կյանքեր եւ ճակատագրեր, շնորհիվ կյանքի բոլոր ոլորտները՝ ծովերից եւ օվկիանոսներից մինչև սիեզերք: Դրանք վերաբերում են ռազմական արդյունաբերությանն ու արվեստներին, իրավունքներին եւ լրագրությանը, դիվանագիտությանն ու գիտնականությանը, բեռնախույզներին եւ... սրբերին, կայսրերին եւ նրանց ընտանիքների անդամներին:

Հիմնադրամի նախագծերը լուսանկարային մասին՝ մինչև ընդհանուր թիվերից մինչև հոգեւորական, գրողից մինչև արվեստագետ, գեներալիսիմոնից մինչև հասարակ գիմնավոր: Ընդհանուր Ջրաչյա Պողոսյանի, այդ մարդկանց անունները դարձրով հավերժանում են:

Երկար տարիների ընթացքում՝ Ռուսաստանում, Հայաստանում եւ արտերկրում մեծ հարգանքի եւ ճանաչման արժանացած Ջրաչյա Պողոսյանի ու նրա բարեգործական հիմնադրամի նախաձեռնությամբ ստեղծվել է վերականգնվել են ավելի քան 400 հոգեւոր, մշակութային եւ լուսնական նշանակություն ունեցող կոթողներ, իրականացվել եւ կյանքի են կոչվել Հայրենական

մեծ լուսնագրի հերոսներին եւ իրադարձություններին նվիրված 200-ից ավելի հուշարձաններ եւ նախագծեր, իսկ մի մասն էլ իրականացման փուլում են:

Ջրաչյա Պողոսյանի մտահղացմամբ ու աջակցությամբ իրադարձվել են տասնյակ զբոս եւ ամսագրեր, նկարահանվել են մի քանի ուսուցողական-վավերագրական ֆիլմեր:

Վերջ հիշատակած շուրջ 400 բարեգործական ծրագրեր

ավանդույթներից մեկն էլ, որ մինչ օրս լուսնագրային է, ֆաղափ սարեգրության մեջ արժանի հեջ թողած, տեղեկ գործերով աչի ընկած մարդկանց ըստ անձնային մեծարելն է: Եվ լուսնահայկան չէր, որ 2022 թ. ապրիլի 13-ին ՌԴ Սանկս Պետերբուրգ ֆաղափ Օրենսդիր ժողովում հանդիսավորապես իրադարձվեց մի աննախադեղ որոշում, որի համաձայն՝ լուսնագրագրական մեր ճանաչված

Սանկս Պետերբուրգի կենտրոնում՝ Տավրիչեսկայա 45 հասցեում հանդիսավորությամբ բացվել է լուսնագրային նոր թանգարան՝ «Պահպանելով հիշողությունը» ցուցասրահը, որը ստեղծվել է «Ջրաչյա Պողոսյան» բարեգործական հիմնադրամի կողմից՝ Սանկս Պետերբուրգի նախագահապետ Ալեքսանդր Բեգլովի աջակցությամբ:

Ջրաչյա Պողոսյանի շուրջ 25 տարիների բարեգործական գործունեության ընթացքում իրականացված ծրագրերը՝ հուշարձաններ, կիսանդրիներ, խորհրդանշական լուսնագրեր եւ կրկնօրինակներ, որոնք լուսնում են տարբեր դարձրածանների համապարհային լուսնագրային իրադարձությունների եւ հերոսների մասին՝ մ.թ.ա. 4-րդ դարից մինչև մեր օրերի իրադարձությունները:

Ցուցանմուշների թվում են «Լենինգրադցիների արիության» հուշարձանը. խճանկարային վահանակ՝ նվիրված 1941 թվականի հոկտեմբերի 14-ին Տիխվինի երկաթուղային կայարանում զոհված Լենինգրադի երեխաներին: Թանգարանում ցուցադրվում են նաեւ իրական մասունքներ, ինչպիսիք են Խորհրդային Միության մարշալ Լեոնիդ Գոլոբովի աշխատանքային զրկույկը եւ զինվորական լուսնահայկան՝ լուսնագրերը, «Լենինգրադի լուսնագրային համար»

բնօրինակ շխանագրեր, ընդհանուր առմամբ՝ ավելի քան 60 ցուցանմուշ:

«Երբեք չէի կարող անգամ մտածել, որ օրերից մի օր թանգարան կունենամ,- ցուցահանդեսի հանդիսավոր բացմանն ասաց Ջրաչյա Պողոսյանը:- Այնուամենայնիվ, իմ գործունեության մեջ ես հաճախ եմ առնչվում այնպիսի իրադարձությունների եւ լուսնագրայինների հետ, որոնք իսկապես հուշում են ինձ, եւ այդ էր լուսնագրերը, որ ես որոշեցի Սանկս Պետերբուրգի բնակիչների եւ ֆաղափի հյուրերի հետ կիսվել այդ լուսնագրայիններով: Սանկս Պետերբուրգի նախագահապետ Ալեքսանդր Բեգլովը լուսնագրային լուսնագրային հիմնելու գաղափարը, ինչի համար ես շատ շնորհակալ եմ նրան:

Անստիպեղ երանդ, հաջողություններ եւ նորանոր գեղեցիկ գործերի իրականացում ցանկանամք մեր արժանալուսնահայկան լուսնագրային:

ՎԱՍԴԻՍԻՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱԼ

Պաշտպանության մարմինների աշխարհից

«Մոսսադն» ընդդեմ «ՆԱՄԱՍ»-ի

«Դասասանի օրը»

Մոբիլիզացիայի համար շատ փչ ժամանակ էր մնում, եւ Գլխավոր շտաբի ղեկավար Դավիթ Էլազարը առաջարկեց կանխարգելիչ օդային հարվածներ հասցնել հակառակորդի ռազմական կուսակումներին, սակայն առաջարկը մերժվեց Պաշտպանության նախարարի եւ Գոլդա Մեիրի կողմից: Միևնույն ժամանակ հրաման սրվեց ընդհանուր մոբիլիզացիայի եւ երեխաներին Սիրիայի սահմանակից սարածից՝ կիրցողներից սահմանելու վերաբերյալ:

Հարձակումը սկսվեց եւ շարունակվեց մինչեւ հոկտեմբերի 15-ը: Իսրայելական օդային ուժերը մեծ կորուստներ կրեցին խորհրդային «Կուր» հրթիռային համալիրներից, որոնք հԱՅՄ-ի զինված ուժերը սրամարտի էին արաբական աշխարհին: Իհարկե, իրենց մասնակարարուններով Պաշտպանության մին արդեն խառնվել էին հԱՅՄ-ը եւ ԱՄՆ-ը համադասասխանաբար սասարելով իրենց դաշնակիցներին: Պաշտպանական սրտեգիայում համաձայնության չէին գալիս Իսրայելի Պաշտպանության նախարար Մուշե Դայանը եւ Գլխավոր շտաբի ղեկավար Էլազարը: Հոկտեմբերի 13-ին Սինայի թերակղզում եզրագծերը նոր հարձակում սկսեցին: Երկուստեք կորուստներ կրեցին, իսկ արդեն հոկտեմբերի 15-ին իսրայելական ուժերը հարձակում սկսեցին Կահիրեի վրա:

Չինադադարը կնքվեց հոկտեմբերի 22-ին, որը շատ արագ էլ խախտվեց եւ նոր զինադադարը կնքվեց հոկտեմբերի 25-ին: Իսրայելը վերադարձրեց իր նոր գրաված բոլոր սարածիները, նույնիսկ հասցրել էր խորանալ Սիրիայի եւ Եգիպտոսի սարածիներում, բայց կորցրել էր ավելի քան 2500 զինվորական եւ զերեվարվել էին մի քանի սասնյակ հրետ ռազմագերիներ:

Սակայն, այս ամենը անհետեւանք չմնաց: Երկրում ծանր սոցիալական ու ներքինական իրավիճակ ստեղծվեց: Մեղադրում էին «Մոսսադին» եւ ռազմական հետախուզությանը, ամբողջ ռազմաբաղաչական ղեկավարությանը՝ հիմնականում Պաշտպանության նախարարությանը եւ Դայանին: Վերջինս մեղադրում էր Գլխավոր շտաբին: Զաղափական մանրամասները խիստ ազդեցին վարչապետ Մեիրի առողջության վրա: Շարունակվում էին բանակցությունները Եգիպտոսի հետ Սինայի թերակղզու շուրջ ստեղծված իրավիճակի համար: Ա-

մերիկյան կողմից «մաքային միջոցով» հանդիսանում ոչ անհայտ ղեկավարները **Հեմի Զիսինգերը**:

Ի վերջո ստորագրվեց ոչ թե խաղաղության դադարագիր, այլ կրակի դադարեցման, եւ Իսրայելի անվտանգության երաշխավորը դարձավ ԱՄՆ-ը:

Ինչեւէ, 1974 թ. ապրիլի 11-ին Գոլդա Մեիրը հրաժարական սվեց, իսկ հետագայում հրաժարվեց նաեւ Պաշտպանության մանրամասնից:

Վերադառնալով հողվածի գլխավոր թեմային՝ «ՀԱՄԱՍ»-ին եւ «Մոսսադին»: «ՀԱՄԱՍ»-ը թարգմանվում է որդես արաբական անվանման համարվում «Harakat al-Muqawamat al-Islamiyyah» (Իսլամական Դիմադրության շարժում): Սակայն ինքը բառը «Հեմաս» արաբերեն թարգմանվում է որդես ոգեւնչում, ոգեւորություն (inspiration, enthusiasm): Շարժումը ստեղծվել է 1987 թ. դեկտեմբերին, անմիջապես առաջին Պաղեստինյան ինքիֆադայից հետո (ինքիֆադա - արաբերեն՝ աղոթասերություն), եգիպտական «Մուսուլման եղբայրներ» (արաբերեն՝ Akhwan Mouslimin) եւ «Պաղեստինյան իսլամական քիհադ» (Գազայի հասկածում) կազմակերպությունների հիմքերի վրա: Շարժման հոգեւոր ղեկավար դարձավ ժայն **Ահմեդ Յասինը**: «ՀԱՄԱՍ»-ը ասիականաբար ավելի ու ավելի հանրաճանաչ էր դառնում արաբական աշխարհում եւ ուժեղացնում Պաղեստինում ռադիկալ իսլամական սրամադրությունները: Որքան որ Պաղեստինի Ազատագրման Կազմակերպությունը **Յասիր Արաֆատի** գլխավորությամբ փորձում էր խուսափել Իսրայելի հետ ռազմական առձակասումից, այնքան «ՀԱՄԱՍ»-ը ավելի ակտիվացնում էր իր ահաբեկչական գործունեությունը:

Իսրայելական հասուկ ծառայությունները միշտ ղնդել են, որ «ՀԱՄԱՍ»-ը Պաշտպանությանը է ահաբեկչական մե-

թողներով, հաճախ օգտագործելով մահադատներին: Վերոհիշյալ Ահմեդ Յասինը հայտարարեց «Յուրաքանչյուր հրեայի կարելի է համարել զինվորական վերաբնակիչ - եւ մեր Պաշտպանությունն է սղանել նրան»: «Ամբողջ Պաղեստինի ազատագրումը ծո-

վից մինչեւ Հորդանան - մեր ռազմավարական նպատակն է, եւ չկա ավելի սուրբ ու կարեւոր նպատակ»:

Եվ այսպես 2023թ. հոկտեմբերի 7-ին, վաղ առավոտյան Իսրայելում նստում էր «Սինխաս Թորա» տնակասարությունը - Սուրբ գրքի տոնը: «ՀԱՄԱՍ»-ը սկսեց «Ալ-Աֆսա քիհեդեդը» ռազմական օդերացիան: Նշենք, որ «Ալ-Աֆսան» երուսաղեմում զսնվող մզկիթն է, որը համարվում է մահմեդական կրոնի 3-րդ կարեւորագույն սրբավայրը, Մեքայի ալ-Խաբան եւ Մեդինայի Մուհամմեդ Մարգարեի մզկիթներից հետո: Գազայի հասկածից Իսրայելի վրա արձակվեցին 5000 հրթիռներ: 2500-ից ավել «ՀԱՄԱՍ»-ի մարտիկներ ներխուժեցին Իսրայելի սարած: Մասսայական սղանությունները, վայրագությունը, թալանը, ավերածությունները, որոնք տեղի ունեցան Իսրայելում ըստ փորձագետների «Հոլոքոսթից» հետո երկրորդն էր իր մասշտաբներով:

Ի Պաշտպանության Իսրայելում հայտարարվեց արսակարգ դրություն, այնուհետեւ ռազմական դրություն, 4 օր հետո կազմավորվեց արսակարգ դրության կառավարություն (ընդդիմության եւ իշխող կուլիցիայի կողմից): Իսրայելի Պաշտպանության բանակը Յահալը հայտարարեց հակահաբեկչական օդերացիայի սկիզբը՝ Պաշտպանության սահմանակից շրջանները ահաբեկիչներից ազատագրելու նպատակով: Օդերացիան անվանվեց «Երկաթյա սրեր»:

Հայտարարվեց Պաղեստինյան հավաք, 48 ժամվա ընթացքում մոբիլիզացվեց 300.000 Պաղեստինացիներ: Գործի դրվեցին ծանր հրետանին, ավիացիան, անօդաչու թռչող սարքերը... Հոկտեմբերի 10-ի դրությամբ ազատագրվեցին «ՀԱՄԱՍ»-ի կողմից գրավված Իսրայելական սարածիները եւ հսկողության սակ վերցվեց Գազայի հետ սահմանը: Ըստ որոշ

սկայների, սղանվել են մի քանի հազար իսրայելցիներ եւ «ՀԱՄԱՍ»-ի մարտիկներ:

Հոկտեմբերի 17-ին «Յահալի» գլխավոր շտաբի հրամանատար **Հեցի Հա-Լեվին** հայտարարեց. «Մենք չկարողացանք կասարել մեր Պաշտպանությունները: Մենք կղարզենք, ինչու այդպես եղավ: Բայց հիմա Պաշտպանությունը ժամն է»:

Երկրի ընդհանուր անվտանգության՝ «Շաբակի» ղեկը՝ **Ռոնեն Բարը**, նույնպես ընդունեց (նույն օրը) իր կազմակերպության թերի աշխատանքը: Նրանցից անմիջապես հետո իր «մեղայականով» հանդես եկավ ռազմական Հետախուզության «Աման»-ի ղեկը՝ **Աարոն Հալիֆը**: «Ես անձամբ Պաշտպանության եմ ռազմական հետախուզության աշխատանքի ձախողման համար», ասաց նա:

Իսկ որտեղ էր նշանավոր «Մոսսադը», որը հայտնի է իր modus operandi -ով (modus operandi - լատ. գործելակերպ) եւ գործում է «խորամանկությամբ եւ խաբեությամբ վարի ֆո Պաշտպանը» (Սողոմոնի առակներից է վերցված):

«Մոսսադի» մասին եւ առիթ ունեցել են գրել: Ընթերցողիս հիշեցնենք 2021թ. «Ազգ»-ում իմ հոդվածները «Իսրայելի եւ Ադրբեջանի հասուկ ծառայությունների համագործակցությունը» (2021 թ. N 42, 42): Հոդվածներումս նշել են, որ «Մոսսադի» բարձրասիճան ղեկավարներից մեկը՝ **Ռուֆ Արադը**, այցելել է Ադրբեջան եւ հայտարարել, որ «Բաբկի անվտանգությունը մեզ համար նույնքան կարեւոր է, որքան Թել Ավիվինը»: Մեկնաբանությունները ավելորդ են, բոլորին հայտնի է, որ «Մոսսադը» եւ ադրբեջանական արսախին հետախուզությունը ակտիվ համագործակցվում են սարածագրանային խնդիրներով: Թիրախներն են համադասասխանաբար՝ Արցախը, Հայաստանը, Իրանը, Ռուսաստանը:

«Մոսսադը»-ի գործակալական ցանցի անդամները ամբողջ աշխարհում մի սասնյակ հազարից ավելի է: Բացի գործակալական ցանցից, կա վստահելի անձանց մի «մեծ բանակ», հիմնականում հրեական արսասահմանյան համայնքներում: Նրանց առջեւ Պարզ խնդիրներ են դրված՝ օգնել գործակալներին եւ կադրային օդերացիայից սակցներին: Օրինակ՝ աղահովել նրանց համար վարձով բնակարաններ, մեքենա սրամարդրել, բջջային հեռախոսներ փոխանցել, եւ Պաշտպանի չէ, որ վստահելին իմանա բուն օդերացիայի նպատակը:

Գործակալական ցանցում կարեւոր տեղ են զբաղեցնում «ոչ լեզալ» ռեզիդենտները, որոնք ունեն գործունեության եւ ծածկի «ուժեղ առաստիներ»:

«Մոսսադ» ընդդեմ «ՀԱՄԱՍ»-ի

⇒ 10 Նրանցից ոմանց հաջողվում է շատ խոր թափանցել «թիրախ երկրի» կարելու կառույցներ: Բացահայտման դեմքում դա իսկական միջազգային մասշտաբի սեմսացիա է դառնում: Օրինակ՝ «Մոսսադ»-ի հետախույզ **Էլի Կոհենին** հաջողվեց շատ բարձր դիրք զբաղեցնել Սիրիայի դաշնամասերի մախարաբայությունում (1960-ականներին) ել նույնիսկ համարվում էր Սիրիայի մախարաբայի թեկնածու (այդ մասին նույնիսկ գեղար-

«Մոսսադ»

«ՀԱՄԱՍ»

վեսական ֆիլմ կա): Կոհենը բացահայտվեց ել մահադատվեց Սիրիայում, սակայն շուտով նրա փոխանցած տեղեկությունների՝ իսրայելը հաղթեց 6-օրյա ռազմարշավում ել գրավեց Գոլանի բարձունքները: Տասնյակ տարիների ընթացքում «Մոսսադ»-ի մարտիկները հետախույզները աշխարհի տարբեր ծայրերում հայտնաբերում էին իսրայելի ռազմական թեմաների ել ֆիզիկապես ոչնչացնում նրանց: Այդ ցուցակում էր **Ադոլֆ Էյխմանը** (ֆաշիստական Գերմանիայի հանցագործ, որը փախուստ էր սպել ու թափաքել Արգենտինայում), իսրայելի օլիմպիական թիմին գնդակահարող ահաբեկիչները Մյունխենում (1972թ.) Պաղեստինյան կազմակերպությունների ղեկավարներն ու ահաբեկիչները, Իրանի միջուկային ֆիզիկոսները ել այլն, ել այլն:

Ամենակարեւորը՝ ինչ են ուսուցանում «Մոսսադ»-ի հետախույզները: Որոշ հետախույզ մասի կարող մտածել թիկայի ել բարոյականության տեսանկյունից: Ասրճանակը հանելիս ղեկավարներն ուսուցանում են «թիրախը» լիկվիդացնելու մասին, լինել տասեր, մտածել Հայրենիքի անվտանգության մասին:

Եվ իրոք, ի՞նչ կարող է հակադրել 10 միլիոնանոց (կամ մի քիչ ավել) իսրայելը կես միլիարդից ավել ոչ բարեկամ մահմեդականներին:

Խոռամանկություն ել անողոքություն
 2000-ական թվականներին «Մոսսադ»-ը իր հիմնական ուժերը կենտրոնացրեց սարածած-

ցել գեկույցը կարգացողները: Երրորդ վարկած՝ ղեկավարը, որոշակի մասերով սկսվել: Զիչ հավանական վարկած, բայց «ադրելու» իրավունք ունի: Սակայն, ինչո՞ւ այդքան զոհերի գնով, իսկ հայտնի էր արդյոք, որ «ՀԱՄԱՍ»-ը այդքան հրթիռներ ունի ղեկավարված, որե՞նչ էին դրանք ղեկավարում: Ամեն դեպքում «Մոսսադ»-ի սարած հաղթանակների վերաբերյալ մախարաբայ PR-ը մթափում է:

Վերջացնելով հոդվածս ուզում եմ նշել, որ «Շաբակի» ել «Մոսսադ»-ի ղեկավարները, համատեղ հրամանով ստեղծել են հասուկ կենտրոն, որը զբաղվելու է «ՀԱՄԱՍ»-ի հրամանատարների ֆիզիկական լիկվիդացիայով: Կենտրոնին անուն է տրվել - «Սիլի» հատվածում (ի ղեկավարող հրեական կազմակերպության՝ հիմնադրված Առաջին համաշխարհային ռազմարշավի ժամանակ): Հատվածում թարգմանվում է հետեւյալ կերպ. «Իսրայելը հավերժ չի ստեղծվում»:

Շատ վերլուծաբաններ ու փորձագետներ հայտնաբերում են, որ երրորդ համաշխարհային ռազմարշավը արդեն սկսվել է: Իսկապես հիմքեր կան այդպիսի մտածելու:

Մի բան ակնհայտ է. հասուկ ծառայությունների համար սարբերություն չկա, ռազմարշավը սկսվել է թե՛ վերջացել է: Նրանք մտածապես ղեկավարում են աշխարհում ռազմական դրության կարգավիճակում:

Որոշակի լուրեր են ղեկավարում, որ Ուկրաինայում գլխավոր հետախույզության վարչությունից զատ ստեղծվել է «Մոսսադ»-ի մախարաբայները, ել արդեն ֆիզիկապես ոչնչացրել է ռուս բրիգադեր **Վլադլեն Թաթարսկիին**, լրագրող **Դարիա Դուզինային** ել «Կրասնոդար» ռուսական սուզանավի հրամանատար, կառավարիչ **Սամիլալ Ռոնգլիին**:

Մի բան էլ նշեն ընթերցողիս համար: Հասուկ ծառայությունների, հակադրաբան հետախույզության աշխատանքը արդյունքներ չի տա, եթե սվյալ երկիրը չունենա հնարավորինս շատ դաշնակիցներ ու գործընկերներ, որոնց հետ համատեղ հետախույզությունների դատելով է ստեղծվի ել ղեկավարումը մտածապես:

զանի իր երկու հիմնական ախտանշանների դեմ՝ Իրանի ել Պաղեստինի:

«Մոսսադ»-ի շեմքի ներսում ղեկավարում գրված են մի քանի հարյուր աշխատակիցների անուններ, որոնք ծառայել ել զոհվել են հետախույզական համագործակցությանը («Մոսսադ», «Աման», «Շին-Բեթ») ծառայողական ռազմականություններ կատարելիս: Առաջին գործակալը եղել է **Հակոբ Բոկայը**, որը ստանվել է 1949թ. Հորդանանում:

Չափազանցություն չի լինի, եթե ասենք, որ իսրայելը որոշ ժամանակում կազմավորվել է շեմքի հասուկ ծառայությունների ել գաղտնի զինված ջոկատների: Եվ այդ ժամանակում շատ ղեկավարներ մախարաբայներ ղեկավարել են հասուկ ծառայությունները:

Շաբաթվա ընթացքում, հասուկ ծառայությունների ղեկավարները ամենօրյա գեկույցով ներկայանում են վարչապետին: Նման ղեկավարները հաղթելը շատ դժվար է:

Եվ այսպես՝ «Մոսսադ»-ը տեղեկություն չունեն «ՀԱՄԱՍ»-ի 2023թ. հոկտեմբերի 7-ի հարձակման վերաբերյալ:

Խոսվում է, իբր «ՀԱՄԱՍ»-ը իր հարձակման ծրագիրը մտախառն օգտվել է Գազայի սակ զսնվող թունելների ցանցում գործող գաղտնի մախարաբայի հեռախոսներից, որոնք չի հաջողվել գաղտնալսել: Անմիջապես ծիծաղելի է, որ PEGASUS ծրագիրը մտախառն «Մոսսադ» չի սկսել այդ մախարաբայները: (PEGASUS - ի միջոցով կարելի է գաղտնալսել մոլորակի կետը):

Երկրորդ վարկած՝ տեղեկատվություն ունեն, բայց լուրջ չի մոտեցնել դրան, կամ լուրջ չեն մոտե-

Իմաստաբանական բառարան Գլուխը

Ուղեղի ողջ ծանրությունն իր մեջ կրող մարդու մարմնի վերին, ել մի խումբ կենդանիների՝ առաջնային հասկածի, այն է՝ ԳԼՍԻ մասին գիտական օրհանգստերն ու գեղարվեստական գեղուններ շատ կան: Դրա մասին են գրել կենսաբաններն ու կենդանաբանները, բժիշկներն ու հեփաթասացները: Մի խոսքով՝ ով դասակարգում է:

Իսկ լեզվաբաններն էլ այդ թեմային անդրադարձել են յուրովի և դարձել, որ ժամանակակից հայերենում կա ԳԼՍԻՆ վերաբերող մի դարձված, որը բառացի նշանակությամբ կիրառելի էր հեռավոր անցյալում՝ իբրև վկայություն ժամանակի բարբերի ու սովորույթների: Սակայն այսօր այդ դարձվածի բառացի օգտագործումն անգամ զարհուրամի ու սոսկում է առաջացնում: Խոսքը նաեւ վերաբերում է «գլուխ բերել» արտահայտությանը, որն արդի հայերենով նշանակում է «հաջողացնել, ավարտին հասցնել», երբեմն նաև՝ «Շաբաթականություն ցուցաբերել»:

Ոմանք այս արտահայտության ակունքները տեսնում են Արաբական թերակղզու **Տիգրան Սեթ** արքայի որդի **Արսավազը Բ**-ի հունարեն ողբերգության մի դրվագի մեջ, որի ժամանակ, ի նշան մեծ հաջողության, բեմ է բարձրացվել դարձված թեմանով՝ հռոմեացի զորավար **Մարկոս Լիցինիոս Կրասոսի** գլուխը: Չորսվարը դարձություն էր կրել ու սղանվել հայկական հողի վրա: «Շաբաթականություն ցուցաբերել» իմաստով «գլուխ բերել» դարձվածը կիրառելի է նաեւ Իրանում: Սակայն մեր դրացիներն այս արտահայտության հիմքում տեսնում են ղեկավարական երկու դրվագ, որոնք այս կամ այն կերպ կաղվում են հայկական իրականության հետ:

1. 16-րդ դարի սկզբին, մեր օրերի մեծ, Հայաստանի սարածք վերածվել էր Օսմանյան Թուրքիայի ու Սեֆյան Պարսկաստանի միջուկ առերեսի ուղիների, մեծ ժամանակակից լեզվով՝ «միջանցների» սիրադրաման համար մղվող ղեկավարի գոտի: Հայաստանն իր ուսերի վրա էր կրում ղեկավարական գործողությունների ողջ ծանրությունը:

Շատ դարիկ արևմտական ղեկավար, **Շահաբբասի** արժանավորները հիմնադրելու ղեկավարներով նկարագրող **Իսկանդարբեգ Սունժի Թուրքմանի**, 1604 թվականին Երևանում սեղի ունեցած մարտերում օսմանցիներն այնպիսի հուժկու ղեկավարություն են կրում Շահաբբասի բանակից, որ թեմանին ստորացած փախուստի է դիմում: Իր հաղթանակն ամրագրելու ել փառասիրությանը հազարավոր սպան համար, Շահաբբասը գլխասկզբ յուրաքանչյուր թուրք զինվորի գլխի դիմաց մեկական ոսկի է խոստանում: Պալատական ղեկավարի վկայությամբ, նույն օրը միևնույն կեսօր թեմանով գլուխներից սար է գոյացել:

2. Մեկ այլ վարկածի համաձայն, դարձվածը «միթե գլուխ ես բերել» արտահայտությունը սարածում է գտել հայոց ճակատագիրը կանխորոշած ռուս-դարձվածական ղեկավարական գործողությունների ավարտն ազդարարող Գլուխաստանի հաշտության ղեկավարական կնիքից հետո:

Սկզբնական շրջանում, ըստ նույն վարկածի, սվյալ արտահայտությունն օգտագործվել է «միթե **ԻՇՊԵՆՏՈՐՈՒ** գլուխս ես բերել» տեսքով: Իսկ ո՞վ էր այդ սարոհական անունը կրող անձը, որին երբեմն թուրքերն հորջորջմամբ՝ «**իշ քոյս դուր**» էին անվանում, որը, մեղմասացաբար նշանակում է «բանը բուրդ է»:

Այդ ժամանակահատվածում կովկասյան ռազմաճակատում ռուսական ղեկավար գլխավոր հրամանատարը գեներալ **Պավել Յիգիանով** (Յիգիսկիլի), որ հայտնի էր նաեւ **ԻՆՍՊԵԿՏՈՐ** մականվամբ: Ահա ԻՇՊԵՆՏՈՐ անունն առաջացել է ԻՆՍՊԵԿՏՈՐ անվան աղավաղումից: Նա ղեկավարների ահուսաբանում էր: Նրա հաղթական արժանավորները խիստ մտածախոս էին ղեկավարից արհա **Ֆաթալիսկիին**, որի համար էլ շահիլը հրամայեց ամեն գնով բերել Ինսպեկտորի գլուխը՝ մեծ ղեկավարներ խոստանալով գլխաբերին: Այսպիսով, 1805 թվականի նոյեմբերին Յիգիանովը շարժվում էր դեպի Բաբու, որտեղ նա 1806 թ-ի փետրվարի 8-ին Բաբույի խանի հետ բերդը հանձնելու շուրջ բանակցությունների ժամանակ դավադրաբար սղանվում է: Ֆաթալիսկիի խոստացած բարձր ղեկավարին սանալու շահագրգռվածությամբ Թեհրան շաբաթով անձը վայրկյան առաջ տեղ հասնելու նղասակով փորձում էր հաղթահարել բոլոր հնարավոր արգելիները:

Ահա եւ այդ ժամանակներից էլ, ըստ այդ վարկածի, սարածում է գտել «միթե գլուխ ես բերել» արտահայտությունը:

Երեք տարի առաջ նոյեմբերի 9-ին ֆոտոհրդեհում մեղադրված Երվանդ Բաբայանը մեծապես ելեղծեց, ոչ մեծ հոգի հանգստացավ, ոչ էլ ֆոնը, Պետրոսյանը, որ նոյեմբերի 6-ից մնաց Շուշիի մասնաջանության մասին խոսելու հետո՝ որդես ժամադրահ մի վայրի, որի սերն են դու... Սեփանապետի հիվանդանոցում նոյեմբերի 7-ի առավոտյան ֆոտոհրդեհում կանգնեցնել ժամանակավոր կյանքին կառչած լինելու իր զարկը՝ հարգելով Չերոսի դնսությունը՝ «Մասի էլ ծառայի հայրենիքի»։ Նոյեմբերի խոսքը ֆոտոհրդեհում էր։ Նոյեմբերի անմահ է, նրա գաղափարակիրն ինչպես կենդանի, երբ մահվան որոշումից դուրս է Չավերժականի սահմանը։

Նոյեմբերի 10-ին՝ երեք տարի առաջ այս նույն օրը ֆոտոհրդեհում մահացավ Երվանդ Բաբայանը։ Մարմինը էլ չի մահացել՝ ֆոտոհրդեհում սիրտ լիցքեր էին։

Լույս աշխարհ գալուց առաջ 9 ամիս ֆեդ միայն սեր էին շնորհակալ, ֆեդ սիրտ զննումով դասել էին Երվանդի այն հիվանդանոցում, ուր մութ աշխարհից հետո սկզբում լույսն ու արեւն էին գրկել։ Այն օրը, որտեղ 23 տարի ամբողջ, մի ֆուտբոլիստ բարոս ֆեդ հեռ հասակ առավ՝ Սերն էր... դու սիրտ սովոր էիր, հենց դա էլ ֆեդ Արցախի սարավ՝ կամավոր Մասալիստում ծառայելու։ Քո բառերով խոսեմ՝ «Մասալիստի ֆոտոհրդեհում» մեջ անմահացած հարսությունը հայրենիքի հանդեպ ֆոտոհրդեհում կրկնադասվում էր, կուսական այդ աշխարհը ֆոտոհրդեհում շնորհ լցնելու հանձնարությունը, որ անխախտ մնաց ծառայությունը ավարտելուց հետո էլ։ Արցախի բարբառը, նրանով ֆեդ հեռ հարդողակցվողները սիրտ ֆոտոհրդեհում այնպես էին ջնարակել, որ դժվար էիր դիմանում Երվանդի չոր ֆուտբոլիստ, որ սրճարանների ֆուտբոլիստ զրույցից ողորկում էր այլաձև բառեր, որտեղ սերը սովոր ժամանակի այցելու էր...

44 օրյա դասերով ժամանակ սերը ռազմաճակատ էր մեկնել, իսկ առանց սիրտ դու ինչպես կարբեր։ Շուշիում դու միջոց կոչվեցիր հանում էիր՝ հարգում էիր հերոսների արյունը ներծծված հողը, որի մեջ ներբաներդ, կրունկներդ մխրձելով՝ անցյալն ազուցել էիր ֆոտոհրդեհում։ Հավասում են՝ ֆանի այնտեղ է հոգիդ, նաեւ՝ մեր աղազան են սիրտ ֆուտբոլիստ մեջ այնպես կռելու, որ Արցախը հավերժ հայաշխարհի ճանաչված լինի։ Դա մի դրոս է, կամավորիդ սիրտ կնիք, որ հողը չի մոռանում, մեզ սանելու է

Սեր ուղարկիր Երկիր

Նոյեմբերի 12-ին Պետրոսյանը կդառնա 27 տարեկան

այնտեղ սերն այդ վերաշխարհիկ... Երվանդի գողորկ փողոցներում, Հայաստանի սահմանամերձ գյուղերում ֆոտոհրդեհում միջավայր է ստեղծել, Արցախի լեռներում ողորկ ու ցից մակերեսները ֆոտոհրդեհում են, սկսած ծառերից թավիչ սաղարթի մեջ, արմատներից դեղի բուն ֆոտոհրդեհում է հոտում, սիրտ ֆոտոհրդեհում մեզ գգվում է ամեն անկյունից, այն միջոց որտեղ ենք ընկերներիդ այցելու մեջ։

Դու չես գոհվել, գաղափարակիրը չի գոհվում, արդեհում է։

Դու չես մոռում, լռության դաշտում գերեզմանոց չէ Երվանդը։ Այս բլրի վրա մեկ անգամ եղողը չի կարող չզգալ այն հզոր էներգիան, որ նորոգվում է Արարաթի եւ Արագածի աշխարհաստեղծ հայացքի ներքին, խնկասար աղոթների, արձալույսի եւ մայրամուտի բորբ գգվանքներում... ունկն իմ որտեղ է մեր հնամայն լեռներ-

րի ու երիտասարդ ձայների զրույցն այդ, եւ ֆոտոհրդեհում, հեզմանք եւ սեր ամբարած ելեղծները, որ արթնություն են բերում դասերունից ընդարմացած մեր հոգիներին։

Դու չես մահացել։ Մահվան եւ կյանքի հեռ խաղ են անում են, որ գիշերը դառնում են իմ մահ-ճակալին, առավոտյան աչքերս բաց անում ու կարողում աշխարհն իրար խառնող լուրերը... Եւ աղոթում, որ երկիրս հեռու մնա դասերայցից։

Որ Սերը վերադառնա Երկիր։ Դու հասել ես մի հանգրվանի, ուր համասարած սեր է։

Կիրակի օրը՝ նոյեմբերի 12-ին, ֆոտոհրդեհում կենսաբանական ծնունդն է՝ ֆոտոհրդեհում։

Դժվարն այն է, որ ֆեդ հասնելու համար, ֆեդ գրկելու համար մեք անդադար սեր դիմել խնդրենք, դրանով նորոգենք մեր երանկյունին՝ Հայաստանը, Արցախն ու Սփյուռքը, մի ամբողջ աշխարհ, որով բարձրանալիս այս խավարում կվառենք Լուսավորչի մարմնացող կանթերը։

Սեր իմ եւ մեր Պետրոսյանը, սեր իմ եւ մեր Պետրոսյանը, դա՛հիր եւ դա՛հողմանի՛ր Արարաթի եւ Արագածի, Մոսկվայի եւ Դիզափայտի շնչառությունը, մի լիք սիրտ ֆոտոհրդեհում, ֆոտոհրդեհում նորոգիր մեր հոյսը, որ վաղն ամոլայման գալու է, որ արաջաստեղծ, սրբազան մեր հայրենիքը հավերժելու է։

Մեծ հավասով, ֆոտոհրդեհում միջոց խոնարհումով՝ մորաբույրդ ԱՆԱՅԻՏ ԶՈՎԱՍԵՓՅԱՆ

Պատահականորեն հեռանում

Սեր խմբագրությունում առաջին իսկ օրերից մտածել ենք հասուն մրցանակ կամ դարձաբան դասվողի ստեղծել մեր այն ընթերցողների-բաժանորդների համար, որոնք հավասարի են հեռանողականությամբ կարող են «Ազգ»ը։ Դժբախտաբար մեզ ցարդ չի հաջողվել այդ PR նախաձեռնությունը կյանքի կոչել, խոստովանենք մեր իսկ անհեռանողականության դասճանաչով։

Վերջերս «Ազգ»ը այդպիսի մի ընթերցողի կորցրեց՝ սիկին Ամայա Պետրոսյանին, որ թերթի առաջին համարից (1991 փետրվարի 16) սկսյալ ուշագիտ ընթերցումով հեռանում էր մեր յուրաքանչյուր համարին եւ, նույնիսկ, բախմուդորեն ծալում-դաճում էր բոլոր համարները...

Ուսուցիչ էր սիկին Ամայան, մեր այն ուսուցիչներից, որոնք գլխավոր առաքելությունը, բացի գիտելիքներից, հայրենասիրությունը ջանքեր էր աշակերտներին, իրարահաջորդ սերունդներին։ Նա հենց այդպես էլ դասիարակել էր իր երկու որդիներին, որոնցից կրտսերը Կարենն էր, Հայաստանում ռամկավար առաջին տղաներից, որ զենքը ձեռքին գոհվեց Արցախի ազատագրման առաջին մարտերում, իսկ երկրորդը՝ էներգետիկ եւ անվանագրության հարցերի ճանաչված փորձագետ, մի օրը «Ազգ»ի աշխատակից Արմեն Մանվելյանը։

Առաջացած սարիքում, օրը 40 օր է արդեն, կյանքից հեռացել է սիկին Ամայան, մեր թերթի ամենահավասարի ընթերցողներից մեկը։

Ափսոս որ չկարողացանք իր կենդանության գնահատանքի մեր տուրքը դասճանաչել մասնուցել նրան։ Ափսոսն։

ՀՀ ԳԱԱ Կենդանաբանության եւ Հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնում խեցգետնաբանական հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ Սեւանա լճի խեցգետնի որոպայացիայի վիճակը բարենորոգելու է վասանալ։ Խեցգետնի անօրինական որսի հետեւանով դասարները սղառվել են, եւ կենսառեսուրսը զսնվում է ոչնչացման եզրին։ Հիվանդ կենդանիների մասնաբաժինը լճում կազմել է մոտ 7 տոկոս։ Մշակվել է եւ ՀՀ կառավարությանն է ներկայացվել խեցգետնի ռեսուրսների կառավարման առաջարկներ։

2022թ. սկզբին սիկին ընդհանուր դասարը լճի տեղա-

Ուսումնասիրությունները Սեւանա լճի համար շարունակվում են

գիայում կազմել է 5049.28 ծական դասարների մասնա-սոննա,որի մեջ արդյունագոր-բաժինը կազմել է մոտ 757.39

սոննա։ Որոշվել է անհրաժեշտության դեպքում առաջարկել ձկան որսի լրացուցիչ ֆլոտայի հասկացում օրը 300 տոննա սիկի համար,ինչը կազմում է արդյունագործական դասարի 39.6 տոկոսը։2022թ. ձկան որսի թույլատրելի ընդհանուր ֆլոտան կազմել է 600 տոննա։

Որոշվել են 2022-2023 թվականների համար որսի օբյեկտ հանդիսացող վայրերը, որսի թույլատրելի չափաֆանակները, սահմանվել են որսի ժամկետները։

ՄՏԵՓՆԸ ՊԱՊԻԿՅԱՆ

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակչության ԼՔ Տարի
Հրատարակիչ
«ԱՎԱՆ ԹԵԶԵՅԱՆ»
սոցիալ-մշակութային հիմնադրամ
Երևան, Սայաթ-Նովա 21Ա,
Տարածք 48
e-mail: info@azg.am
azgdaily@gmail.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱԲԵՏԻԹԵՅԱՆ
Հասվադաշտություն (գովազդ)
հեռ. 010 582960
Համակարգչային ծառայություն
«Ազգ» թերթի
"AZG" Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960